Multikulturalni stavovi i socijalna distanca studenata Sveučilišta u Zadru prema manjinama

Grgić, Danijel

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:162:256829

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

Image not found or type unknown *Repository / Repozitorij:*

University of Zadar Institutional Repository

zir.nsk.hr Image not found or type unknown

Sveučilište u Zadru

Odjel za sociologiju

Diplomski sveučilišni studij sociologije (dvopredmetni)

Danijel Grgić

Multikulturalni stavovi i socijalna distanca studenata Sveučilišta u Zadru prema manjinama

Diplomski rad

Zadar, 2017.

Sveučilište u Zadru

Odjel za sociologiju
Diplomski sveučilišni studij sociologije (dvopredmetni)

Multikulturalni stavovi i socijalna distanca studenata Sveučilišta u Zadru prema manjinama

Diplomski rad

Student/ica:
Danijel Grgić

Mentor/ica:
Doc.dr.sc.Sven Marcelić

Zadar, 2017.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Danijel Grgić,** ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Multikulturalni stavovi i socijalna distanca studenata Sveučilišta u Zadru prema manjinama** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 26. rujna 2017.

Sadržaj

1. Uvod 1

2. Kultura 4

3. Multikulturalizam 5

3.1. Moralni monizam 5
3.2. Određenje pojma multikulturalizma 6
3.3. Kulturne različitosti 8
4. Etničke manjine 10

2.2. Etnocentrizam 12
5. Socijalna distanca 12

6. Cilj i hipoteze 14

6.1. Cilj istraživanja 14
6.2. Hipoteze 14
7. Metoda i postupak 16

8. Rezultati 18

9. Rasprava 33

10. Zaključak 36

11. Literatura 38

12.Prilozi 40

Multikulturalni stavovi i socijalna distanca studenata Sveučilišta u Zadru prema manjinama

Sažetak

Odnos prema manjinama je postao bolji nego što je bio kroz povijest razvoja suvremenih država ali bez obzira na to pripadnici manjinskih skupina još uvijek se mogu naći u diskriminiranom položaju. Iz tog razloga je cilj ovog rada istražiti multikulturalne stavove i odnose prema pripadnicima manjina kroz teorijski i empirijski okvir. U prvom dijelu rada se raspravlja o glavnim teorijskim pojmovima i pristupima vezanima za problematiku prihvaćanja kulturne različitosti kroz prizmu multikulturalizma i kulturnog pluralizma. Potom se iznose pojmovi etničkih manjina i socijalne distance sa osvrtom na problem etnocetrizma. U drugom dijelu rada iznose se rezultati istraživanja, provedenog uz pomoć anketnog upitnika, na uzorku studenata (N=175) Sveučilišta u Zadru kojim su se mjerili multikulturalni stavovi i socijalna distanca prema etničkim i vjerskim manjinama. Rezultati su pokazali kako studenti posjeduju pozitivne multikulturalne stavove dok su po pitanju socijalne distance neutralni. Kao indikator negativne socijalne distance se pokazala regija iz koje studenti dolaze dok se kao indikator negativnih multikulturalni stavova pokazalo političko opredjeljenje. Pokazalo se kako religioznost i razina studija nisu bitan faktor u formiranju multikulturalnih stavova i socijalne distance prema manjinama.

Ključne riječi: multikulturalizam, stavovi, etničke manjine, socijalna distanca

Multicultural attitudes and social distance of students of the University of Zadar towards minorities

Abstract

The relationship with the minorities has been better now than it has been through the history of the development of modern states, but the members of minority groups can still be found in a discriminated position. For this reason, the aim of this paper is to explore multicultural attitudes and relations with minority members through a theoretical and empirical framework. The first part of the paper are the main theoretical concepts and approaches related to the issue of accepting cultural diversity through the prism of multiculturalism and cultural pluralism. Then, the concepts of ethnic minorities and social distances are presented with reference to the problem of ethnocentrism. In the second part of the paper, the results of the survey, carried out with the help of an interview questionnaire, are presented on a sample of students (N = 175) of the University of Zadar measuring multicultural attitudes and social distances towards ethnic and religious minorities. The results showed that students have positive multicultural attitudes and neutral social distances towards minorities. The results also show that the region from which students came is an indicator of negative social distance, while the political commitment is an indicator of negative multicultural attitude. Religion and faculty levels are not an essential factor in forming multicultural attitudes and social distances towards minorities.

Key words: multiculturalism, attitudes, ethnic minorities, social distance

1. Uvod

Kulturna pluralizacija unutar suvremenih društava postala je jedna od važnih tema rasprava unutar (post)moderne socijalne teorije. Postojanje različitih vrijednosno-normativnih sklopova u društvu obilježje je kulturne pluralizacije koju karakterizira slabljenje granica među kulturama, čime može doći do približavanja kultura, ali i do daljnje podjele (Puzić, 2005) U većini velikih država nametnula su se pitanja priznavanja i poštivanja kulturne raznolikosti u drugoj polovici 20. stoljeća kada su imigrantske skupine unijele mnogobrojne specifičnosti svojih kultura unutar tih *država-nacija*. Pitanja odnosa prema „drugima" postavljala su se i ranije ali je do širenja te rasprave došlo tek pojavom pojma kulturnog pluralizma (Čačić-Kumpes, 2004). U suvremenim društvima postaje aktualna teorija multikulturalizma koja preispituje kategorije različitosti i identiteta, upravo zbog postojanja većeg broja zajednica od kojih svaka ima svoju posebnu kulturu koja pokušava egzistirati pokraj svih ostalih. Multikulturalizam prerasta specifičnosti nacionalnih konteksta i upućuje civilizacijski izazov suvremenim društvima (Stojanović, 2008).

Prema Mesiću i Bagiću, jasno je da većina istraživača, kada govori o različitostima, vidi različitosti koje dolaze „izvana" jer moderno je društvo prepuno novih tehnologija, i to poglavito komunikacijskih, a dolazi i do sve većih pojeftinjenja međunarodnih putovanja koja utječu na priljev osoba različitih kulturnih pozadina. Smatra se kako različitosti ne dolaze samo „izvana", u smislu priljeva novih ljudi iz drugih država i kontinenata, nego i „iznutra" jer su posljedica raznih promjena koje pogađaju suvremena društva, i to pojavom novih identiteta te davanja legitimnosti raznim grupama koje se razlikuju od većinske grupe. Razlike mogu počivati na različitim temeljima kao što su: seksualnost, fizičke predispozicije (invaliditet), rod pa čak i socioekonomski status (Mesić, Bagić, 2011).

Ipak, postoje problemi koji zahvaćaju teoriju multikulturalizma. Dolazi do napada na multikulturalističku politiku, i to od strane političkih lidera najmoćnijih europskih ekonomskih država koji tvrde kako multikulturalizam ima slab integracijski učinak, čime dolazi do razjedinjavanja društva. Te se izjave temelje na inzistiranju multikulturalizma na posebnosti kultura različitih etničkih skupina (Gregurović, 2016). Jedan primjer su politički govori kao što je onaj njemačke kancelarke Angele Merkel koja je jednom prilikom izjavila kako je „multikulturalizam mrtav" i time izazvala ovacije. Prema njezinom objašnjenju, multikulturalni pristup društvu u potpunosti je promašen kada se govori o njemačkom društvu i to u smislu da njemački građani i turski useljenici egzistiraju bez incidenta jedni kraj drugih. Zahtjev za

učenjem njemačkog jezika postavlja na razinu jednaku poštovanju njemačkih zakona, a sve to čini kako bi se što više približila konzervativnoj struji te rastu ksenofobije i islamofobije u njemačkome društvu. Ovaj govor datira iz 2010. godine s konferencije mladih članova konzervativne stranke Kršćanske demokratske unije (CDU) (Mesić, 2010). Današnja njemačka kancelarka smatra kako multikulturalizam ne osigurava uvjete unutar kojih kulture mogu skupa živjeti, ali nije jedina s takvim stavom. 2011. godine britanski premijer Cameron izjavio je da multikulturalističke politike stvaraju odvojene svjetove u smislu da pripadnici imigrantske zajednice žive odvojeno od glavnog toka društva. U isto vrijeme i Nicolas Sarkozy također ukazuje na neuspješnost multikulturalizma koji se previše okreće ka imigrantima, a premalo prema pripadnicima društva koje ih prima (Gregurović, 2016). Ovi politički istupi u javnosti koji napadaju multikulturalističku politiku postaju sve glasniji i postavljaju izazove pred multikulturalističku teoriju. Važnost rasprave o multikulturalizmu postaje sve veća usred jačanja takvih napada, a postoje i drugi problemi koji dovode u pitanje multikulturalizam.

Europska unija i njezine institucije promoviraju ideju interkulturalizma i interkulturalnog dijaloga prema historijskim nacionalnim manjinama ali i prema novim imigrantskim grupama pa su s tom agendom, kao sastavni dio poglavlja 23., zaštita nacionalnih manjina i poštovanje njihovih prava uvršteni u Hrvatske pregovore o pristupanju Europskoj uniji. Ipak, od početka novog milenija, u Europi se javljaju sve oštrije reakcije na multikulturalizam kao promašenu ideologiju koja je dovela do segregacije umjesto integracije kulturno različitih manjina u europskim zemljama. Na to su najviše utjecali nemili događaji poput terorističkih napada po gradovima Europe, ali i SAD-a, a za koje se multikulturalizam smatra odgovornim (eksplicitno ili implicitno). Mnoge zemlje poput Velike Britanije, Njemačke i Nizozemske, multikulturalizam proglašavaju „mrtvim“. Hrvatska bi se mogla smatrati, uz Ukrajinu, jednom od najmultikulturalnijih europskih zemalja s obzirom na službeno priznate nacionalne manjine i etničke zajednice (22.) no ukupni manjinski korpus čini relativno skromnih 7,5 posto stanovništva. Osim svoje multietničnosti, Hrvatska je i multireligijsko društvo gdje postoji dosta različitih religijskih grupa iako prevladavaju katolici (87,83%) (Mesić, Bagić, 2011). Smatra se kako je teorija multikulturalizma i odnos prema njoj važan pokazatelj trenutnog stanja u društvu s obzirom na odnos prema kulturnim različitostima. Multikulturalni stavovi i socijalna distanca prema etničkim manjinama ukazuju na osjetljivost pripadnika društva na kulturne različitosti. Spomenuti problemi koji zahvaćaju multikulturalnu politiku javljaju se i u Republici Hrvatskoj. Prema autorima Car, Kolak i Markić, Hrvatska je imala tešku prošlost. Brojna nesretna razdoblja, kao što je Domovinski rat, negativno su utjecala

na psihofizičko stanje kod pripadnika hrvatskog društva, a posljedice su naslijedile nove generacije. Radi toga dolazi do netrepeljivosti i netolerancije prema pojedinim skupinama ljudi koji imaju drugačiju kulturnu i etničku pozadinu (Car i sur., 2014).

Zahvaljujući procesu globalizacije raste interes za pojmovima kao što su kulturna hegemonija, homogenizacija i kulturni imperijalizam. Ovi pojmovi ukazuju na dodatnu problematiku vezanu za multikulturalizam. Raznolikost kultura stvara nove izazove s kojima se moraju suočiti multikulturalna teorija i politika. Problem predstavlja odnos između kultura u smislu dominacije te stvaranja monokulture, a ne samo prihvaćanja i koegzistiranja različitih kultura na određenom teritoriju (Cifrić, 2007).

Tema ovog rada su mutlikulturalni stavovi i socijalna distanca koji se istražuju na populaciji studenata. Za istraživanje su izabrani studenti jer se smatra kako takav uzorak ispitanika može pokazati trenutne odnose mladih prema pripadnicima etničkih manjina. Osim tog aspekta, smatra se kako se na temelju ovih ispitanika mogu donijeti određeni zaključci vezani za odnose prema pripadnicima etničkih manjina u bliskoj budućnosti. Nadalje, rad je podijeljen na dva dijela. Prvi dio predstavlja teorijski okvir za pojmove vezane za samo istraživanje. Obrađuju se pojmovi multikulturalizma i kulturne različitosti te se nastavlja s obradom pojma etničkih manjina i socijalne distance. U teorijskom okviru predstavljaju se i problemi vezani za multikulturalnu teoriju kao što su kulturni imperijalizam i hegemonija kao i pojam kulturne homogenosti. Drugi dio rada sadrži spomenuto istraživanje. Iznose se četiri glavne hipoteze s po dvije pod hipoteze koje će se empirijski ispitati i analizirati u nastavku rada. Kao nezavisne varijable uzimaju se religioznost, regija iz koje studenti dolaze te studijska razina. Te varijable smatraju se bitnim faktorima u konstrukciji multikulturalnih stavova te pojavi osjećaja distance prema onima koji imaju drugačiju kulturnu i etničku pozadinu od ispitanika. Rezultati dobiveni statističkom obradom podataka dodatno će se analizirati i raspraviti u odnosu na odabranu literaturu prije nego se iznesu konkretni zaključci do kojih se došlo kroz tijek istraživanja. Naravno, rezultati se uspoređuju s rezultatima već postojećih istraživanja izvršenih na polju ovakve problematike.

2. Kultura

Unutar svake rasprave o multikulturalizmu ne izbježan pojam je kultura. Kultura predstavlja jednu od najsloženijih riječi unutar engleskog jezika čiji etimološki smisao znači kultiviranje zemlje. Već se tu može zaključiti kako ona predstavlja nešto što je nasuprot prirodi. Kultura je sve ono što je napravio čovjek, a što više nije priroda sama po sebi. Osim materijalnih komponenti kulture postoje i duhovne komponente kao što su tradicija, običaji, obredi, mitovi i jezici. Tradicionalno gledano, kulture su čvrsti duhovni okviri koji svojim pripadnicima omogućuju određeni pogled na svijet te na druge kulture. To može biti i određeno kulturama koje predstavljaju socijalne formacije sa svojim specifičnim vjerovanjima i jedinstvenim strukturama, zauzimajući određeni teritorij koji zauzima njihova zajednica ljudi koji se u svome svakodnevnom životu prema svojoj kulturi i odnose. Kulture su neponovljive i jedinstvene pa stoga i njezini članovi imaju osjećaj i dužnost očuvanja vlastite kulture (Mesić, 2007).

Razvojem globalizacije dolazi do brzog širenja različitih kultura čime postaje neizbježno mješanje kultura. Povećava se interes za probleme vezane za kulturnu raznolikost kao što su kulturni imperijalizam, homogenizacija i kulturna dominacija. Nastajanje monokulture kroz proces kulturnog imperijalizma vidljiv je na primjeru SAD-a i zapadnih društava. Njihova kultura širi se velikom brzinom u mnoge dijelove svijeta, pri tome pokazujući očitu dominaciju kroz tehnologiju, masovne medije, ekonomiju. Takva kultura u sebe unosi aspekte drugih kultura ali i dalje zadržava jednu kulturnu jezgru koju čini upravo kultura zapadnih društava. Naime, to vodi ka stvaranju jedne civilizacijske kulture gušeći raznolikost (Cifrić, 2007). Kulturna hegemonija postala je relevantna u problematiziranju opstanka kulturne raznolikosti u smislu hegemonije globalizma, developmentalizma i ekologizma. Događa se kulturno globaliziranje koje se doima kao da se događa sa zapada prema istoku, od razvijenih zemalja prema nerazvijenim. Ono je oblik uspostave kulturnog imperijalizma (Cifrić, 2008). Uz to postoji i pojam homogenizacije kulture koji predstavlja proces povezivanja kultura na projektu jedne moderne kulture. Takva kultura djelovala bi razarajuće na identitete drugih kultura koje se nalaze u njezinom sklopu (Cifrić, 2008).

Raznolikost kultura predstavlja prihvatljiv i poželjan okvir unutar kojeg bi se trebala razvijati kulturna evolucija. Raznolikosti se pripisuje jedna posebna vrijednost. U biološkom smislu, raznolikost biljnog i životinjskog svijeta poželjna je pa je s time poželjna i kulturna raznolikost koja vodi ka različitosti spoznaja i iskustava za razliku od homogenizacije koja bi umanjila broj mogućih perspektiva na samo jednu koja je uvijek u poziciji dominantne kulture.

Priznavanje različitosti i sličnosti između kultura može dovesti do takve kulturne revolucije koja bi omogućila razvoj u duhovnom i tehnološkom obliku u različitim smjerovima, a ne samo jednom uskogrudnom smjeru. Za takvu politiku zalaže se i multikulturalistička teorija koja nastoji postići koegzistenciju različitih kultura unutar istog društva (Cifrić, 2008).

3. Multikulturalizam

Multikulturalnost je postao pojam koji se sve više javlja u hrvatskom javnom diskursu i postaje sve više uobičajen pojam koji je preuzet iz javnog i akademskog rječnika zapadnih demokracija gdje se uz multikulturalizam vežu uglavnom samo pozitivne konotacije, tako da se sve uz što se stavi pridjev „multikulturalno“ smatra pozitivnim. Upravo iz tog razloga što je taj pojam toliko popularan i pozitivan u zapadnim društvima, Hrvatska odmah slijedi taj primjer pa se i u Hrvatskoj multikulturalizam koristi u pozitivnom svjetlu. Multikulturalnost ima pozitivan doznak jer se povezuje s prihvaćanjem i poštivanjem tuđih kultura, običaja i vrijednosti pa se stoga tretira kao općenito pozitivan pojam mada postoje brojni kritičari teorije i politike multikulturalizma (Kymlicka, 2003).

3.1. Moralni monizam

Multikulturalizam je složen pojam koji zahtjeva detaljan pristup. Smatra se kako je valjano započeti s definiranjem moralnog monizma prije same rasprave o multikulturalizmu. Moralni monizam predstavlja oblik razmišljanja koji je u suprotnosti sa multikulturalizmom i daje uvid u to što se s teorijama multikulturalizma pokušava izbjeći.

Moralni monizam javlja se još u počecima pisane povijesti kada su postojale i organizirane političke zajednice koje su, zbog svojih osvajanja, trgovine ali i migracija, s vremenom postale multietničke. Antički filozofi poput Aristotela i Platona već su tada primijetili razlike u načinu življenja između grčkih polisa i drugih naroda koji su ih okruživali, a za koje su nerijetko znali spomenuti da su „barbarski“. U svojim razmišljanjima došli su do zaključka da su Grci ostvarili koncept koji bi se trebao smatrati pravim životom i koji u potpunosti odgovara ljudskoj prirodi te kao takvi se izdigli od ostalih. Po njima su drugi narodi, više ili manje, odudarali od tog koncepta. Na taj su se način počeli udaljavati od „drugih“ smatrajući njihov način života pogrešnim ili barem netočnim. To vjerovanje da postoji samo jedan ispravan način života i da je taj način upravo onaj koji se vodi unutar njihove vlastite

zajednice, jest moralni monizam. Antički filozofi ne mogu prihvatiti činjenicu da se „dobar“ život može voditi i na druge načine te da sva ljudska bića ne moraju živjeti u skladu s njihovim istinskim vrijednostima. Moralni se monizam kao teorija razvijao kroz nekoliko tradicija. Unutar grčke filozofije postojao je racionalistički monizam, a kasnije je došlo i do teološkog monizma unutar kršćanstva te regulativnog monizma klasičnog liberalizma (Parekh, 2000. prema Mesić, 2006).

Problem moralnog monizma javlja se u njegovoj manjkavoj i uskogrudnoj filozofiji. Naime, ne može se dokazati da postoji samo jedan ispravan oblik življenja niti najbolji način prema kojemu bi se ljudska egzistencija mogla razumjeti ili validirati. Kultura je ukorjenjena u ljudskoj prirodi i konstruira se na različite načine koji nisu nužno jednaki ili slični. Upravo zato jer se kulture međusobno razlikuju postoje i različiti oblici ispravnog načina življenja. Način života može se procijeniti samo uzimanjem u obzir kulture koja stoji u pozadini svakog pojedinca, a to znači da se treba obratiti pozornost na sustav značenja, tradiciju, simbole, a i temperament ljudi koji su uključeni u tu procjenu. Validiranje koje se temelji na nekakvim jedinstvenim vrijednostima i načelima jednostavno nije potpuno moguće jer je previše apstraktno i time čak i nesuvislo (Parekh, 2000., prema Mesić, 2006).

3.2. Određenje pojma multikulturalizma

Multikulturalizam se pojavio u javnim, akademskim i političkim raspravama, koje se dotiču karaktera suvremenih društava, prije otprilike četiri desetljeća. Iako se o multikulturalizmu često govori u određenim raspravama, za njega ipak ne postoji jedno univerzalno određenje. Pojam brzo prepoznaju političari, istraživači i akademska zajednica ali se oko njegova određenja još nije dogovorilo. S druge strane teško je za odrediti i kada se pojam prvi put pojavio jer i tu ima mnogo mišljenja koja se međusobno isprepliću ali i sukobljavaju. Smatra se da je pojam multikulturalizma prvi put upotrijebio kanadski premijer P.Trudeauo još 1971. godine kada je izjavio da je takav pojam bolji i precizniji od termina „bikulturalizma“ (Mesić, 2006).

„Multikulturalizam je kulturna politika utemeljena na prihvaćanju činjenice postojanja različitih kultura u nekom društvu (ili državi) kojom se nastoji postići miješanje ili barem harmonična koegzistencija tih kultura...“ (Čačić-Kumpes, 2004; 151)

Multikulturalizam se zasniva na načelima koja tvrde da prioritet ima grupa ako u odnos dođu pojedinac i grupa, a za nju se pretpostavlja da je homogena iako se njena različitost iznutra zapostavlja u korist cjeline koja se sastoji od mnoštva pojedinaca koji dijele iste vrijednosti.

Jedan od ciljeva multikulturalizma je i definiranje razlika na temelju stvaranja određenih prostornih i društvenih dijelova koji sebe smatraju kulturno homogenima dok se etničke, religijske i spolne manjine pravno priznaju davajući im individualna i grupna prava. Multikulturalizam počiva na kulturnom relativizmu te potiče društvo na izražavanje različitosti u javnosti. Još uvijek se nije potpuno definirao ideal multikulturalizma i multikulturalnog društva, kako u teorijskom tako i u praktičnom smislu, vidimo da su države koje provode multikulturalističku politiku to odlučile napraviti na svoj osebujan način. Jedino što je približno slično kod tih država je multikulturalno obrazovanje kojim se koriste kako bi promovirali multikulturalnu politiku i na taj način kontrolirali kulturnu dinamiku (Čačić-Kumpes, 2004).

Smatra se kako je multikulturalnost priznavanje etničkog identiteta etničkih skupine, i to prepoznavanjem, ali i razvijanjem njihove specifične kulture, što je idealno za suradnju i integraciju između etničkih skupina (Klinar, 1986). Multikulturalistička teorija pokušava prikazati kako ima mnogo onih koji su ušutkani i marginalizirani. Cilj multikulturalističke teorije je ukazati na problem različitih osoba koje su izostavljene iz dominantne kulture te bolja artikulacija različitih pogleda, iskustava i kulturnih oblika tih ljudi. Cilj konzervativnih snaga je taj očuvati postojeće kanone bijelog muškarca i održati svojevrsnu eurocentričnu privilegiju pa na taj način napasti multikulturalizam u kulturološkom ratu koji traje od 60-ih godina prošlog stoljeća do danas. Taj kulturološki rat vodi se na poljima obrazovanja, umjetnosti, medija i granica slobode izražavanja (Kellner, 2002).

Unutar mnogobrojnih definicija multikulturalizma možemo utvrditi kako je većini zajednička pretpostavka da je kultura jedan u potpunosti neizostavan dio društvenog života, a multikulturalizam se trudi da pri tome zaštiti kulturnu različitost. Na europskom kontinentu proces kulturnog pluralizma iznjedrio je razne vrijednosne sustave unutar društva pa je time i kriza multikulturalizma u Europi blisko povezana s razlikama u kulturi koje se najčešće javljaju radi različite etničke pripadnosti velikog broja pojedinaca unutar njezinih granica. Kulturna pluralizacija veže se za suvremena društva i mora se razumjeti kako bi se bolje shvatio i pojam multikulturalizma koji se za nju zalaže. Kulturne različitosti unutar društva ne mogu se izbjeći (Sršen, Bogeljić, 2014).

Na razvoj multikulturalnosti kod pojedinca utječu mnogobrojni faktori od kojih je jedan od najsnažnijih socijalni konteks unutar kojega se provodi socijalizacija. Jednako kako utječe na nastanak multikulturalnosti, socijalni kontekst odgovoran je i za njegovu promjenu kroz vrijeme. Kada osoba odrasta u višeetničkoj sredini i kada ima mogućnost kontakta s pripadnicima drugih kultura, njihovim običajima i jezikom, ta prilika otvara mogućnost boljeg

razumijevanja i upoznavanja onih koji su drugačiji. Takav socijalni kontekst omogućuje osobi da bude otvorenija prema drugima i prema njihovim različitostima. Također omogućuje da se kod pojedinca razviju stavovi tolerancije i prihvaćanja. Ipak, s druge strane, odrastanje u višeetničkoj sredini može izazvati i obrnuti efekt. Može doći do razvijanja lošije percepcije drugih kultura, i to u situaciji ako su druge kulture unutar te sredine opterećene osudom okoline i zbog toga ne uspostavljaju pozitivan kontakt s okolinom. Smatra se kako socijalni kontekst može imati dva različita utjecaja na pojedinca pa je važno ispitati kako utječe na multikulturalnost u Hrvatskoj. Rijetko se nalazi situacija da se ispita koliko socijalni kontekst određuje vrijednosti pojedinaca i njihove multietničke stavove iako je taj kontekst iznimno bitan jer utječe i na definiranje normi prema kojima djelujemo. U Hrvatskoj ima mnogo sredina koje obiluju etničkom raznolikošću i zbog toga je važno istražiti koliko takve sredine utječu na razvoj pozitivnih stavova prema drugim kulturama (Jelić i sur., 2013).

3.3. Kulturne različitosti

Prvi problem koji se javlja pri raspravi o kulturnim različitostima upravo su „različitosti“. Pod različitostima se podrazumijeva mnogo aspekata razlike među ljudima kao što su dob, rod, kultura, religija, seksualna orijentacija, jezik, ideologija, socio-ekonomski status i slično. Pojam različitosti najviše se koristi za razlike koje nastaju po pitanju grupnih identiteta, a u liberalnim demokratskim društvima postoji situacija gdje se uz povijesne etničke, vjerske i jezične manjine priznaju i vjerske zajednice te imigrantske etničke zajednice kao i one grupe koje su svoje priznanje stekle prema rodnim, tjelesnim i seksualnim razlikama (Mesić, Bagić, 2011).

U raspravama o kulturnim različitostima mora se uzeti u obzir da su one neizbježna istina suvremenog života koje dolaze iz više izvora. Kulturna je različitost činjenica koja se uvukla u ljudske običaje i njihova vjerovanja kroz povijest i na taj način čini jedan prepoznatljivi ljudski identitet koji je u kolektivnom smislu nejasan. Gotovo svako suvremeno društvo ima svoju kulturnu raznolikost zbog različitih sustava značenja i smisla, a oni se u konačnici međusobno preklapaju čineći na taj način cjelinu. Jedan od glavnih faktora koji potpiruju kulturnu različitost je i globalizacija koja je otvorila vrata društava na milost i nemilost različitim misaonim tokovima. Članovi društva su ti koji odlučuju o tome hoće li određene misaone tokove prihvatiti ili odbaciti. Prihvaćanjem oni ugrađuju u svoje vlastite živote određena ponašanja i dijelove određenih kultura te time čine svoju vlastitu zajednicu

heterogenijom. Osim na takav način, može se reći da je i panično oživljavanje vlastitih kulturnih tradicija i načina življenja put prema različitosti ali i pojačano isticanje religije koja opet može uzeti maha. Globalizacija je otvorila vrata misaonim tokovima ali ipak to nije jedini uvjet koji čini društvo kulturno raznolikim jer je proces useljavanja puno učikovitiji i, u nekim slučajevima, brži. Globalizacija i misaoni tokovi dovode do stvaranja različitosti iznutra dok useljavanje dovodi do različitosti izvana. Doseljenici sa sobom donose svoje običaje te dovode svoje obitelji. Za primjer se uzima Europska unija gdje se ljudi unutar nje slobodno kreću, a s druge strane postoje i multinacionalne kompanije koje šalju svoje radnike iz zemlje u zemlju s obzirom na svoje potrebe. Doseljenici sa sobom donose nove običaje u zemlju u koju dolaze, ali taj proces zna biti i obrnut. Pojedini članovi iseljeničkih skupina s vremenom se vrate u svoju domovinu iz koje su otišli i pri tome sa sobom donesu i nova znanja, kao i tradicije, koje su stekli u inozemstvu. Ovi procesi izmjenjuju se na dnevnoj bazi već veliki dio ljudske povijesti i sve se više pojačavaju dok tehnologija, kako transporta tako i komunikacija, sve više napreduje te omogućava sve lakše i brže načine međusobnog povezivanja. Kulturna raznolikost značajka je modernog života koja ne može samo tako nestati i s njom je potrebno ostvariti jedan oblik kohabitacije (Parekh, 2008).

Kultura sama po sebi, i samo jednoga društva, potiče i razvija određeni set ljudski sposobnosti koji je nužno ograničen u svojemu rasponu i pri tome pokušava izgurati druge kulture. Ona može biti dosta bogata sama za sebe ali ipak je nemoguće da se unutar nje može ostvariti sve ono što je korisno u ljudskom životu kako bi se mogao ostvariti puni ljudski potencijal i raspon. S obzirom na tu konstataciju postaje jasno kako kulturna različitost ima takav efekt da zbliži različite kulture u smislu da one nadopunjuju jedna drugu. Unutar takve društvene klime, koja je heterogena u kulurološkom smislu, čovjek se može osjećati slobodnim i može ispunjavati svoje potencijale. Kulturnom raznolikošću otvaraju se vrata pojedincima da se uzdižu iznad ograničenja svoje vlastite kulture i da steknu samospoznaju, samokritičnost i samotranscedentnost preko individualnog izbora. Ako nema kulturne različitosti i ako vlastita kultura pokušava zatomiti sve ostale onda ona guši pojedinca svojom potrebom da ostane homogena i na taj način uskogrudna u svojim spoznajama koje može prenijeti pojedincu. Raznolikost daje određene opcije pojedincima i na taj način može proširiti horizonte. Naglašava se kako vrijednost drugih kultura ne smije opadati ako osobi ne predstavljaju nikakvu opciju za napredak. Nadalje, nijedna kultura nije potpuno homogena upravo zbog raznih utjecaja koji su ju oblikovali s vremenom, a ako pokušava biti homogena i smatra sebe najboljom dok su ostale

sve neprijateljske, onda takva tvorevina mora gušiti i sve unutarnje razlike koje u njoj nastaju (Mesić, 2006).

Kulturno homogeno društvo ipak nije krajnje loša opcija jer i ono ima neke svoje prednosti koje kulturno raznoliko društvo nema. Osjećaj zajednice i solidarnosti ipak ide za tim da se olakšava komunikacija između pripadnika društva, kao i činjenica da je kulturno homogeno društvo politički ekonomično te lako održava jedinstvo svojih pripadnika. Osjećaj pripadnosti daje i svojevrsni psihološki efekt koji kod pojedinca može pobuditi i pozitivne emocije prema društvu. S druge strane, takvo društvo je upravo radi tih pozitivnih strana kulturno homogenog društva otvoreno netoleranciji drugih kultura i zaziranju od promjena te lako može postati klaustrofobično, čime se spušta prema opresivnosti. Unutar takve homogene kulture teško će doći do kulturne inovacije, a još i teže do nekakvih intelektualnih proboja koji ciljaju izvan granice tradicionalnog okvira određene homogene kulture. Kulturno raznoliko društvo ipak ima više opcija od homogenog jer posjeduje mogućnost da reproducira one poželjne osobine koje su navedene za kulturno homogeno društvo. Iako raznolikost ne jamči reprodukciju poželjnih osobina homogenog kulturnog društva, kod takvih društava je šansa barem postojeća. Kulturno homogeno društvo nije u mogućnosti stvoriti pozitivne osobine kulturno raznolikog društva jer mu je doseg ograničen bez otvaranja vanjskim utjecajima. Multikulturalizam ne okreće leđa kulturno homogenom društvu i priznaje da se život može voditi na svakakve različite oblike, a koji uključuju i monokulturnu samodovoljnost. Da se multikulturalizam zalaže za isključivo kulturno različito društvo onda bi se na taj način nametao kao jedini valjan društveni sustav, a to bi onda vodilo u moralni monizam više nego sam multikulturalizam. Potezi takve vrste potkopali bi sve napore multikulturalizma ali i društva za kakva se multikulturalizam zalaže. Kulturna različitost samo je oblik razmišljanja koji multikulturalizam više preferira ali usput priznaje i druge oblike kulturnih sustava (Mesić, 2006) .

4. Etničke manjine

Kulturna različitost, kao i pojmovi multikulturalizma ali i interkulturalizma koji se iza nje skrivaju, pokušavaju prebaciti pozornost s područja etničnosti na područje kulture koje je puno fluidnije od potonjeg i time se skreće na labaviji referentni okvir. Kultura nije jedini čimbenik pripadnosti etničkoj skupini i zasigurno nije ključan. Često se događa da je kultura zapravo diobeni činilac unutar etničke skupine iako je ona ta koja služi ulogu boljeg

povezivanja skupine. Ipak, kako god se promišljalo o etničkim manjinama i pripadnosti etničkim skupinama, pod multikulturnu strukturu suvremenih društava spadaju i etničke manjine zauzimajući središnje mjesto (Čačić-Kumpes, Kumpes, 2005).

Koncept manjine osjetljiv je koncept koji s jedne strane stigmatizira određenu skupinu ljudi u smislu uskraćenosti prava, brojčane inferiornosti te statusne inferiornosti, a s druge strane pokušava ispraviti upravo ono što izaziva. Manjinske skupine ipak ne moraju biti nužno inferiornije kada govorimo o brojčanom stanju jer u najširem smislu manjinu može predstavljati marginalna skupina koja se definira etničkim, rasnim ili nekakvim drugim obilježjima, a da njezini pripadnici čine brojčanu većinu u ukupnoj populaciji. Govori se o manjoj društvenoj moći i prikraćenosti pri čemu se pripadnici manjine mogu osjećati ugroženima. Manjinska skupina je ona skupina koja je prikraćena u smislu moći i veličine gdje je moć bitnija od brojnosti pa izaziva manjinski status (Čačić-Kumpes, Kumpes, 2005.).

Etničke ili nacionalne manjine pojam je koji se neprestano pojavljuje u ovome radu i stoga se treba objasniti kroz zakonski okvir Republike Hrvatske. Da bismo pobliže promotrili pojam nacionalnih ili etničkih manjina, s obzirom na to kako ih Hrvatska promatra, najbolje bi bilo navesti definiciju koja se nalazi unutar *Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina* (Članak 5.) koji je Hrvatski sabor donio na sjednici 13 prosinca, 2002. godine (potvrđen od strane tadašnjeg predsjednika Republike, Stjepana Mesića), a koji tvrdi sljedeće:
„Nacionalna manjina, u smislu ovoga Ustavnog zakona, je skupina hrvatskih državljana čiji su pripadnici tradicionalno nastanjeni na teritoriju Republike Hrvatske, a njeni članovi imaju etnička, jezična, kulturna i/ili vjerska obilježja različita od drugih građana i vodi ih želja za očuvanjem tih obilježja.“ (Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, 2002).

Ako se smatra da su etničke manjine jedan viši rodni pojam onda možemo govoriti o elementima koji su zajednički većini definicija. Može se raspravljati o obilježjima koji su zajednički pripadnicima neke etničke manjine i prema kojima se ti pripadnici razlikuju od pripadnika većinske grupe. Mora postojati i određeni broj članova nekakve etničke manjine da bi se ona uopće smatrala grupom, ali i svijest tih članova da uopće pripadaju nekoj etničkoj manjini kao i svijest većinske grupe da nekakva etnička manjina postoji. Treba postojati i želja da se kolektivni identitet kao takav održi, ali i nekakva prikraćenost u odnosu na većinsku skupinu, i to u demografskom, kulturnom, političkom ili gospodarskom smislu. Ponekad se kao uvjet pojavi i posjedovanje državljanstva, ali i dugotrajna prisutnost na teritoriju određene zemlje, mada to nije pravilo (Čačić-Kumpes, Kumpes, 2005).

2.2. Etnocentrizam

Etničke manjine suočavaju se s problemom da svaka grupa ima svoj ponos i svoju taštinu te da posjeduje specifičan pogled na kulturu koji vuče iz vrijednosti svoje vlastite grupe. Termin koji se koristi kako bi se opisalo takvo stanje naziva se etnocentrizam. Kod etnocentrizma posebno se ističe činjenica da se europska kultura postavlja kao središnja točka s koje se promatraju ostale kulture i to na način da se ostale kulture vrednuju prema vrijednostima europske kulture. Ovakav oblik etnocentrizma se naziva eurocentrizam. Europa se prema tome gleda kao kakav svjetski centar gravitacije dijeleći svijet na „Zapad i ostatak" te organizirajući binarnu hijerarhiju u smislu naših „nacija" i njihovih „plemena", naše „kulture" i njihova „folklora", i danas izrazito popularne, naše „obrane" i njihova „terorizma". U cijelom tom sustavu multikulturalizam se javlja kao kritika eurocentrizma iako neokonzervativci karikiraju multikulturalizam kao poziv na nasilno rušenje europskih klasika (Mesić, 2006).

U ovom radu pokušavamo istražiti multikulturne stavove kod studenata na Sveučilištu u Zadru, a u tu se raspravu mora uključiti i etnocentrizam kao i njegova inačica eurocentrizam jer smatram da nam on govori o podrijetlu određenih stavova ljudi iz naših krajeva koji nekada znaju biti i više nego ekstremni. Kako tvrdi Mesić (2006), mi Europljani zapravo nismo niti svjesni koliko eurocentrizam utječe na naše stavove i promišljanja o drugim kulturama jer ne znamo koliko je eurocentrizam naturaliziran kao „zdravi razum" među europskim narodima te koliko je endemičan kako u našem mišljenju tako i u našem obrazovanju. Mada se kritika eurocentrizma ne odnosi na Europljane kao pojedince, ona ipak biva usmjerena na historijski dominantne europske tlačiteljske odnose naspram unutarnjih i vanjskih „drugih".

Hollinger (1995) prema Mesiću (2006) navodi kako se eurocentrizam smatra direktnim neprijateljem multikulturalizma što je zapravo korektan opis današnjih stajališta multikulturalističkih protivnika. Multikulturalan karakter upravo je onaj koji im daje mnogostrukost perspektiva i tolerantnost prema različitostima.

5. Socijalna distanca

Ovaj rad istražuje multikulturalne stavove studenata prema etničkim manjinama ali isto tako istražuje i socijalnu distancu preko koje se očekuje dobiti bolji uvid u odnose ispitanika prema etničkim manjinama. Socijalna distanca služi kako bi nadopunila istraživanje

multikulturalnih stavova u smislu bliskosti odnosa. Zbog tog bitnog faktora koji čini socijalna distanca, potrebno je pobliže objasniti pojam socijalne distance prije nego li se istraži.

Svrha socijalne distance jest da ona izražava stupanj bliskosti unutar socijalnih odnosa koje neka osoba može imati prema pripadnicima određenih socijalnih skupina. U ovom radu riječ je o stupnju bliskosti odnosa studenata prema etničkim manjinama. Stupanj bliskosti može varirati sve od toplih i prijateljskih odnosa pa sve do izrazito neprijateljskih odnosa. Osim prema društvenim socijalnim grupama, socijalna distanca može mjeriti stupanj bliskosti odnosa i prema pojedincima ili vrijednostima. Mora se uzeti u obzir kako socijalna distanca ovisi o znanju, iskustvu, predrasudama, stereotipima ali ona isto tako uključuje i bihevioralnu komponentu stava što omogućuje uvid u međunacionalnu toleranciju koja se može mjeriti putem socijalne distance. Način na koji se mjeri takva vrsta tolerancije je putem izražavanja socijalne distance od strane ispitanika prema pripadnicima drugih nacija. Takav način istraživanja donosi dobre rezultate jer ljudi imaju tendenciju da donose zaključke o različitim narodima i pojedincima bez da su ih ikada upoznali ili komunicirali s njima. Time se zapravo samo favorizira vlastita grupa i na taj način lakše snalazi unutar socijalnog prostora podcjenjivajući drugu grupu (Hećimović i sur., 2010).

Duga je tradicija istraživanja socijalne distance. Najviše se istraživala u SAD-u pa time je najveći broj radova upravo tamo dok na prostorima Republike Hrvatske nije bilo toliko interesa za takvom vrstom istraživanja dok je postojala bivša Jugoslavija. Poslije njezina raspada počelo se istraživati na ovome polju, i to unutar poslijeratnog perioda ali i kasnije. Što se SAD-a tiče, većina istraživanja socijalne distance zapravo govori o tome kako se javlja određena konstanta u rezultatima koja generira nepromjenjiv obrazac etničke distance u SAD-u. Neke skupine čine se poželjnima dok se druge skupine čine nepoželjnima, s tim da se dosta poveznica vuče s prošlošću i slijedom useljavanja na sam američki kontinent u smislu da je socijalna distanca manja prema onim narodima koji su se ranije naselili (Europa), a veća prema narodima koji su došli u Ameriku kasnije (Afrika, Azija). Socijalna distanca, kako se pokazalo u istraživanjima u Americi, veća je kod bijelaca, katolika i ljudi nižeg socioekonomskog statusa, ali i nižeg obrazovanja (Hećimović i sur., 2010).

6. Cilj i hipoteze

6.1. Cilj istraživanja

Cilj ovog istraživanja je provjeriti odnos studenata prema etničkim manjinama kroz multikulturalne stavove i socijalnu distancu. Nastoji se ustanoviti postoje li određeni sociodemografski faktori koji na njih utječu te postoje li sličnosti sa sličnim istraživanjima koja su već provedena. Potreba za ovakvim istraživanjem proizlazi iz činjenice kako je većina ispitivanja u vezi s multikulturalizmom usmjerena upravo na mlade ljude i polaze uglavnom od pretpostavke kako su mladi ljudi otvoreniji prema društvenoj pluralizaciji i prihvaćanju različitosti. Mladi pokazuju manju razinu predrasuda u odnosu na stariju populaciju te veću razinu tolerancije prema ljudima koji se doživljavaju različitima. Međutim, došlo je do sve većih napada na multikulturalizam, a što je pri tome utjecalo i na odnos dominantne većine prema kulturnim različitostima u pojedinim zemljama. Ispituje se ostaju li mladi i dalje tolerantni prema različitostima ili se i kod njih počinju javljati naznake zatvorenosti zbog „krize percepcije“ multikulturalizma (Mesić, Bagić, 2011).

6.2. Hipoteze

S obzirom na brojna istraživanja koja se provode u svijetu ali i kod nas vidimo kako se ukazuje veza između religioznosti i etničke distance te netolerancije prema nacionalnim i etničkim skupinama u smislu da je socijalna distanca veća kod ispitanika koji su religiozniji (Mrnjaus, 2013). Prema tome se postavlja sljedeća pretpostavka:

1. **a) religiozniji ispitanici će iskazivati veću razinu socijalne distance prema manjinama te**

   b) će imati negativnije multikulturalne stavove od ispitanika koji su manje religiozni.

S druge strane, jedan od najvažnijih faktora za nastanak i promjenu međuetničkih stavova predstavlja socijalni kontekst. Ako govorimo o odrastanju u zajednici unutar koje pojedinac ima svakodnevni kontakt sa pripadnicima drugih etničkih skupina onda takav socijalni kontekst utječe na razvoj mogućnosti boljeg upoznavanja i razumjevanja onih koji su drugačiji, a samim time i razvoj tolerancije i prihvaćanja. Ako unutar zajednice pojedinac biva izložen situaciji unutar koje nema mogućnosti za ostvarivanje pozitivnog kontakta sa pripadnicima drugih etničkih manjina, onda razvoj pozitivnih stavova može izostati (Jelić i

sur., 2013). S obzirom na važnost socijalnog konteksta u stvaranju odnosa prema pripadnicima drugih etničkih skupina postavlja se sljedeća pretpostavka:

2. **a) ispitanici koji dolaze iz južnih krajeva Hrvatske će iskazati veću razinu socijalne distance te će**
   b) imati negativnije multikulturalne stavove od ispitanika iz sjevernih krajeva Hrvatske.

Ispitanici koji imaju različiti obrazovni status razlikuju se u stupnju iskazane socijalne distance prema pripadnicima različitih naroda što pokazuju i brojna istraživanja. Pokazalo se kako ispitanici koji imaju niži obrazovni status iskazuju veću socijalnu distancu od onih koji imaju viši obrazovni status. Ispitanici sa višim obrazovnim statusom su informiraniji o problemima koji pogađaju društvo ali i bolje razumiju pripadnike drugih etničkih skupina te više prihvaćaju njihove različitosti (Hećimović i sur., 2010). Prema tome se postavlja sljedeća pretpostavka:

3. **a) ispitanici koji pohađaju diplomske studije će pokazati manju socijalnu distancu prema pripadnicima etničkih manjina dok će**
   b) ispitanici sa preddiplomskih studija pokazati negativnije multikulturalne stavove.

Političko opredjeljenje je također jedan bitan faktor pri formiranju multikulturalnih stavova ali i socijalne distance. Etnocentrizam, autoritarnost i religioznost se nekada tretiraju kao ideološke odrednice koje se najviše pripisuju konzervativnim strujama i strankama te njihovim poklonicima kao i njihovim potencijalnim glasačima. Etnocentrizam i autoritarne tendencije mogu upućivati na sklop društveno-vrijednosnih orijentacija ali isto tako i na određeni politički konzervativizam u smislu desne ideologije (Šram, 2007). U tom smislu postavlja se sljedeća pretpostavka:

4. **a) ispitanici koji su se opredjelili za desnu političku opciju će iskazati veću socijalnu distancu prema etničkim manjinama dok će**
   b) ispitanici koji su se opredjelili za lijevu političku opciju iskazati pozitivnije multikulturalne stavove.

7. Metoda i postupak

U svrhu ovog istraživanja, sa ciljem ispitivanja multikulturalnih stavova i socijalne distance prema manjinama kod studenata, izabrani su ispitanici studenti sa Sveučilišta u Zadru. U provedenom istraživanju je sudjelovalo N=174 ispitanika, koji čine neprobabilistički i prigodni uzorak, sa različitih studijskih odjela i studijskih godina. 81,61% ispitanika čine studentice dok 18,39% čine studenti. Ovaj omjer otprilike odgovara trenutačnom stanju na Sveučilištu u Zadru s obzirom da su studentice generalno u većem broju nego studenti. Po smjerovima, ispitanici su podjeljeni u tri kategorije (društveni i humanistički smjer te kombinacija oba) kako bi se moglo lakše izračunati postotak i broj ispitanika prema smjerovima.

Za prikupljanje podataka korištena je kvantitativna metoda anketnog upitnika koji se sastojao od dva dijela. U prvom djelu ispitivala su se sociodemografska obilježja ispitanika i to: spol, dob, studijski smjer, godina studija, regija u kojoj su ispitanici proveli većinu života, županija, broj stanovnika mjesta u kojem su proveli većinu svoga života, završena srednja škola, imovinsko stanje obitelji ispitanika te političko opredjeljenje. Drugi dio anketnog upitnika predstavljao je instrument s kojima su se istraživali multikulturalni stavovi studenata kroz 14 različitih tvrdnji multikulturalnih stavova uz pomoć Likertove skale od 5 stupnjeva (od „uopće se ne slažem“ do „u potpunosti se slažem“). Unutar drugog dijela istraživala se i socijalna distanca ispitanika prema etničkim i vjerskim skupinama. Za potrebe istraživanja socijalne distance upotrijebila se Bogardusova skala socijalne distance prema etničkim i vjerskim skupinama. Skala se sastojala od 7 čestica kojima se iskazuje bliskost ispitanika prema određenoj skupini ljudi. Prva čestica označava najveći stupanj bliskosti („bračni odnos“) dok sedma čestiza označava najmanji stupanj („izbaciti iz moje zemlje“) bliskosti prema pripadnicima etničkih i vjerskih skupina. Etničke skupine prema kojima se istraživala socijalna distanca ispitanika bile su slijedeće: hrvati, makedonci, bošnjaci, crnogorci, srbi, slovenci, albanci, romi, englezi i sirijske izbjeglice. Kod vjerskih skupina istraživala se socijalna distanca ispitanika prema: katolicima, muslimanima, židovima, protestantima, pravoslavcima, hinduistima, budistima, ateistima, mormonima i jehovinim svjedocima. Ponuđene čestice, poredane od najvišeg stupnja prema najnižem stupnju, su bile: bračni odnos, osobni prijatelj, neposredni susjed, suradnik na poslu, stanovnik u mojoj zemlji, posjetitelj u mojoj zemlji te izbaciti iz moje zemlje. U drugom djelu se također ispitao i odnos ispitanika prema religiji. Pitanje se formiralo na temelju šest različitih tvrdnji: „Nisam religiozan i protivnik sam religije“, „Nisam religiozan iako nemam ništa protiv religije“, „Prema religiji sam ravnodušan“,

„Dosta razmišljam o tome ali nisam siguran da li vjerujem ili ne“, „Religiozan sam ali ne prihvaćam sve što vjera uči“, „Uvjereni sam vjernik i prihvaćam sve što vjera uči“. Od navedenih tvrdnji ispitanici su mogli izabrati samo jednu s kojom se poistovjećuju. Ispitala se i vjeroispovjest ispitanika i njihovih roditelja na temelju pet ponuđenih opcija. Ponuđene opcije su bile: katolička, pravoslavna, muslimanska, nijedna te neka druga koju je trebalo navesti riječima na praznu crtu.

Istraživanje je provedeno na Sveučilištu u Zadru kroz mjesec svibanj, 2017. godine tijekom ljetnog semestra. Anketni upitnici podjeljeni su ispitanicima deset minuta prije početka predavanja. Kao studijske smjerove su izabrani jedan humanistički i jedan društveni smjer (Odjel za ruski jezik i književnost te Odjel za pedagogiju). Velika većina ispitanika je ipak ispunjavala anketni upitnik preko interneta i društvene mreže Facebook, uz pomoć „Google docs“ aplikacije. Smatra se kako je ovakav oblik ispunjavanja anketnog upitnika pouzdan jer zahtjeva odgovor na svako pitanje bez mogućnosti preskakanja ili davanja višestrukih odgovora na pitanja koja zahtjevaju samo jedan odgovor. Ispitanici na ovakav način ispunjavanja anketnog upitnika nisu ograničeni vremenom ispunjavanja te mogu iskoristiti dovoljno vremena da razmisle prije davanja odgovora. Ispitanici su prije ispunjavanja anketnog upitnika bili upoznati sa temom istraživanja te im je zagarantirana anonimnost pri ispunjavanju.

U statističkoj obradi dobivenih podataka za prvu i četvrtu hipotezu i pod hipotezu se koristio Spearmanov koeficijent rang korelacije te analiza varijance (ANOVA). Za potrebe obrade druge i treće hipoteze i pod hipoteze je korišten, uz Spearmanov koeficijent rang korelacije, statistički t-test.

8. Rezultati

U ovom će se poglavlju prikazati deskriptivni pokazatelji vezani uz sociodemografske varijable, religioznost, multikulturalnost te socijalnu distancu prema etničkim i vjerskim skupinama studenata prve godine Sveučilišta u Zadru. Nakon deskriptivnih pokazatelja, ispitat će se postavljene hipoteze, a rezultati će biti prikazani u tablicama uz pripadajuće objašnjenje.

Tablica 1. Prikaz sociodemografskih varijabli

Varijable	Kategorije	Postotak
Spol	Muško	18,39%
	Žensko	81,61%
Dob	Mlađi od 20 godina	28,16%
	Od 20 do 22 godine	41,38%
	Stariji od 22 godine	30,46%
Studijski smjer	Humanistički	26,44%
	Društveni	40,80%
	Društveni i humanistički	32,18%
Godina studija	Prva godina preddiplomskog studija	40,23%
	Druga godina preddiplomskog studija	24,14%
	Treća godina preddiplomskog studija	13,22%
	Prva godina diplomskog studija	5,75%
	Druga godina diplomskog studija	16,67
Regija	Istočna Hrvatska (Slavonija, Baranja, Srijem)	17,24%
	Središnja Hrvatska (Hrvatsko zagorje, Međimurje, Pokuplje, Banovina)	22,99%
	Sjeverno hrvatsko primorje (Istra i Kvarner)	3,45%
	Gorska Hrvatska (Gorski Kotar i Lika)	2,3%
	Južno hrvatsko primorje (Dalmacija)	51,72%
	Ostalo	2,3%
Županija	Zagrebačka	2,3%
	Krapinsko-zagorska	2,3%
	Sisačko-moslavačka	4,6%
	Karlovačka	1,15%
	Varaždinska	4,02%

	Koprivničko-križevačka	2,3%
	Bjelovarsko-bilogorska	2,87%
	Primorsko-goranska	1,72%
	Ličko-senjska	1,72%
	Virovitičko-podravska	0,57%
	Požeško-slavonska	0,57%
	Brodsko-posavska	4,6%
	Zadarska	31,61%
	Osječko-baranjska	4,6%
	Šibensko-kninska	4,02 %
	Vukovarsko-srijemska	0,57%
	Splitsko-dalmatinska	17,82%
	Istarska	1,15%
	Dubrovačko-neretvanska	4,6%
	Međimurska	4,02%
	Grad Zagreb	0,57%
	Hercegbosanska županija, BiH	1,14%
	Zeničko-dobojski kanton	0,57%
Broj stanovnika mjesta prebivališta	Do 2 000	14,94%
	Od 2 001 do 5 000	15,52%
	Od 5 001 do 10 000	11,49%
	Od 10 001 do 20 000	9,77%
	Od 20 001 do 50 000	17,24%
	Od 50 001 do 100 000	23,56%
	Od 100 001 do 500 000	5,17%
	Više od 500 000	2,3%
Završena srednja škola	Strukovna škola	22,41%
	Umjetnička škola	1,15%
	Gimnazija	76,44%
Imovinsko stanje obitelji	Puno lošije od većine drugih	1,15%
	Nešto lošije od većine drugih	8,05%
	Ni bolje ni lošije od većine drugih	61,49%
	Nešto bolje od većine drugih	23,56%
	Puno bolje od većine drugih	5,75%

Politička orijentacija	Ljevica	25,29%
	Centar	16,09%
	Desnica	12,64%
	Ne znam	44,83%

Tablica 1. predstavlja opis uzorka kroz skraćeni prikaz raspodjele ispitanika po kategorijama u okviru sociodemografskih varijabli. Iz tog prikaza se može uočiti da je u istraživanju sudjelovalo 81,61% studentica i 18,39% studenata. 28,16% ih je mlađe od 20 godina, 41,38% je staro između 20 i 22 godine, dok ih je 30,46% starije od 22 godine. Varijabla studijskog smjera rekodirana je na način da su svi navedeni odgovori svrstani u tri kategorije: društveni, humanistički i kombinacija društvenog i humanističkog smjera. Više od 40% ispitanika pohađa društveni/e smjer/ove, 26,44% humanistički/e smjer/ove, a 32,18% humanistički i društveni smjer. Najveći postotak ispitanika su studenti 1.godine preddiplomskog studija (40,23%), dok je najmanji broj ispitanih studenata na prvog godini diplomskog studija (5,75%). 24,14% ispitanika su studenti 2.godine preddiplomskog studija, dok ih 13,22% na 3.godini preddidplomog studija. 16,67% studenata za vrijeme provođenja istraživanja je pohađalo 2.godinu diplomskog studija. Varijabla godine studija je zbog daljnje analize podataka rekodirana na način da je izvornih 5 kategorija svedeno na 2: preddiplomski studij i diplomski studij. U tom smislu, 77,59% ispitanika studira na preddiplomskom studiju, dok ih 22,41% studira na diplomskoj razini. Većinu svog života najveći broj ispitanih studenata je proveo u Južnom hrvatskom primorju (51,72%), dok ih je najmanji broj proveo u Gorskoj Hrvatskoj (2,3%). 22,99% studenata najveći dio života je provelo u Središnjoj Hrvatskoj, 3,45% u Sjevernom hrvatskom primorju, a 17,24% u Istočnoj Hrvatskoj. Varijabla regije zbog potrebe daljnje analize podataka rekodirana na način da su sve nabrojene regije svrstane u 2 kategorije: Južno hrvatsko primorje i ostale regije. Prema ovome kategoriji Južno hrvatsko primorje pripada 51,72% ispitanika, a ostalim regijama 48,28%. Najveći broj ispitanika je kao svoje prebivalište naveo Zadarsku županiju (31,61%) i Splitsko-dalmatinsku županiju (17,82%), dok je najmanji broj studenata naveo Virovitičko-podravsku županiju (0,57%), Požeško-slavonsku županiju (0,57%), Vukovarsko-srijemsku (0,57%), Grad Zagreb (0,57%) te Hercegbosansku županiju (0,57%) i Zeničko-dobojski kanton (0,57%) iz Bosne i Hercegovine. Gotovo četvrtina ispitanika dolazi iz mjesta koje ima između 50 001 i 100 000 stanovnika. Nešto manji broj ispitanika (17,24%) dolazi iz mjesta koje broji između 20 001 i 50 000 ispitanika, dok mjesto prebivališta najmanjeg broja ispitanika (5,17%) broji između 100 001 i 500 000 ispitanika.

76,44% studenata je završilo gimnaziju, 22,41% strukovnu školu i 1,15% umjetničku školu. Više od 60% ispitanika procijenilo je imovinsko stanje svoje obitelji kao ni bolje ni lošije od većinu drugih, dok ih gotovo četvrtina smatra da je imovinsko stanje njihove obitelji nešto bolje od većine drugih. 1,15% ispitanika navodi da je imovinsko stanje njihove obitelji lošije od većine drugih, 8,05% smatra da je imovinsko stanje njihove obitelji nešto lošije od većine drugih, dok više od 5% ispitanika navodi da je imovinsko stanje njihove obitelji puno bolje od većine drugih. Najveći broj studenata je nesiguran oko svoje političke orijentacije (44,83%), dok ih se 16,09% smješta na politički centar, 25,29% ih je lijevo orijentirano, a 12,64% desno.

Tablica 2. Religijska samoidentifikacija

Religijska samoidentifikacija	f	%
Protivnik religije	15	8,62
Nema ništa protiv religije	39	22,41
Ravnodušan	13	7,47
Neodlučan	14	8,05
Religiozan	73	41,95
Uvjereni vjernik	20	11,49

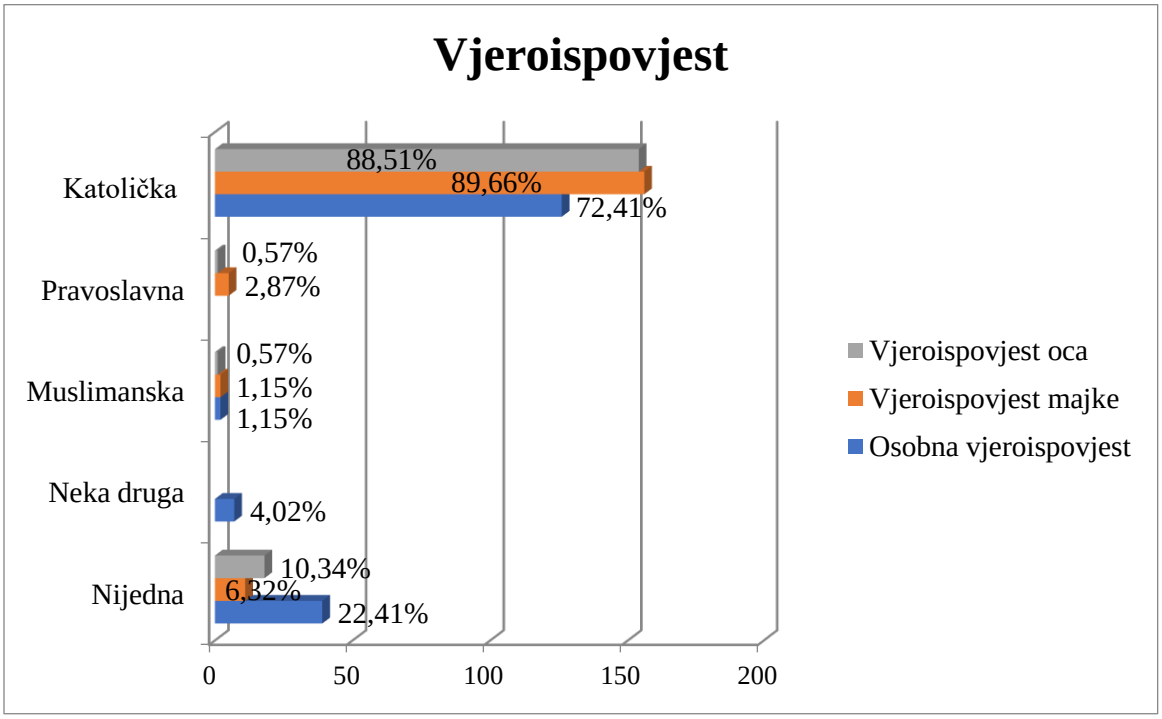
Prema podatcima navedenim u tablici 2. najveći broj ispitanika smatra da je religiozan, ali ne prihvaća sve što vjera uči (41,95%), dok se 11,49% samoidentificira kao uvjereni vjernik koji prihvaća sve što vjera uči. 8,62% ispitanika nisu religiozni i protivnici su religije, dok ih 22,41% nije religiozno, ali nemaju ništa protiv religije. Prema religiji je ravnodušno 7,47% ispitanih studenata, dok ih je 8,05% nesigurno po pitanju vlastite religioznosti.

Tablica 3. Religijska samoidentifikacija (rekodirano)

Samoidentifikacija	N	%
Nereligiozan	54	31,03%
Ravnodušan/neodlučan	47	27,01%
Religiozan	73	41,95%

Varijabla religijske samoidentifikacije je rekodirana zbog asimetrične distribucije. Izvorni podatci raspoređeni u 6 kategorija, od uvjerenog vjernika do protivnika religije, rekodirani su u 3 kategorije: nereligiozan, ravnodušan/neodlučan i religiozan. Može uočiti da se više od

trećine ispitanika identificira kao nereligiozan, 27,01% ih je ravnodušno ili neodlučno, dok ih je 41,95% religiozno (vidi tablicu 3.).

Slika 1. Vjeroispovjest

Slika 1. predstavlja grafički prikaz vjeroispovjesti ispitanih studenata te njihovih majki i očeva. Iz grafa se može uočiti da je katolička vjeroispovjest najučestalija među studentima i njihovim roditeljima. Katoličkoj vjeroispovjesti pripada 72,41% ispitanika te 88,51% njihovih očeva i 89,66% majki. Može se uočiti da je veći broj roditelja katoličke vjeroispovjesti u odnosu na njihovu djecu. Muslimanskoj vjeroispovjesti pripada jednak broj ispitanika i njihovih majki (1,15%) te neznatno manji broj očeva (0,57%). Gotovo četvrtina ispitanika ne pripada niti jednoj vjeroispovjesti, dok je takvih 10,34% očeva i 6,32% majki. Zanimljivo je da se niti jedan ispitanik nije samoidentificirao kao pravoslavac, dok je samo 1 ispitanik naveo da mu je otac te vjeroispovjesti, a 5 ispitanika je navelo da su im majke pravoslavne vjeroispovjesti. Nekoj drugoj vjeroispovjesti pripada 4,02% studenata. Niti jedan student nije zaokružio kategoriju prema kojoj mu otac i/ili majka pripadaju nekoj drugoj vjeroispovjesti.

Tablica 4. Multikulturalni stavovi

	uopće se ne slažem	ne slažem se	niti se slažem niti se ne slažem	slažem se	u potpunosti se slažem	M	s
1. Nacionalne manjine obogaćuju kulturu države u kojoj se nalaze.	6 (3,45%)	14 (8,05%)	30 (17,24%)	88 (50,57%)	36 (20,69%)	3,8	0,98
2. Ljudi drugačije kulturne pozadine od moje imaju jednaka prava kao i svi ostali stanovnici u Hrvatskoj.	2 (1,15%)	14 (8,05%)	22 (12,64%)	56 (32,18%)	80 (45,98%)	4,1	1,00
3. Država se treba brinuti o pravima nacionalnih manjina.	4 (2,3%)	3 (1,72%)	10 (5,75%)	82 (47,13%)	75 (43,10%)	4,3	0,83
4. Svaki čovjek ima pravo na vjeroispovijest.	0	1 (0,57%)	2 (1,15%)	27 (15,52%)	144 (82,76%)	4,8	0,46
5. Moja religija nije niti bolja niti lošija od ostalih.	2 (1,15%)	0	18 (10,34%)	33 (18,97%)	121 (69,54%)	4,6	0,77
6. Pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo na isticanje svojih kulturoloških simbola.	3 (1,72%)	3 (1,72%)	34 (19,54%)	76 (43,68%)	58 (33,33%)	4,1	0,87
7. Mješanjem kultura se ojačava društvena prisnost.	7 (4,02%)	19 (10,92%)	42 (24,14%)	61 (35,06%)	45 (25,86%)	3,7	1,10
8. Pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo na očuvanje svog nacionalnog identiteta	1 (0,57%)	2 (1,15%)	7 (4,02%)	74 (42,53%)	90 (51,72%)	4,4	0,68

9. Moja kultura je prožeta sa drugim kulturama.	6 (3,45%)	18 (10,34%)	54 (31,03%)	61 (35,06%)	35 (20,11%)	3,6	1,03
10. Nacionalno mješoviti brakovi moraju biti nestabilniji od drugih	93 (53,45%)	51 (29,31%)	22 (12,64%)	7 (4,02%)	1 (0,57%)	1,7	0,88
11. Svaki narod mora imati svoju državu.	32 (18,39%)	39 (22,41%)	52 (29,89%)	32 (18,39%)	19 (10,92%)	2,8	1,25
12. Čovjek se može osjećati sasvim siguran samo kad živi u sredini gdje je većina pripadnika njegova naroda.	41 (23,56%)	61 (35,06%)	43 (24,71%)	18 (10,34%)	11 (6,32%)	2,4	1,14
13. Među nacijama se može ostvariti suradnja, ali ne i povjerenje.	52 (29,89%)	60 (34,48%)	41 (23,56%)	15 (8,62%)	6 (3,45%)	2,2	1,07
14. Bez vođe je svaki narod kao čovjek bez glave.	28 (16,09%)	35 (20,11%)	64 (36,78%)	34 (19,54%)	13 (7,47%)	2,8	1,15

Tablica 5. Prikaz deskriptivnih pokazatelja za indeks multikulturalni stavovi

	M	**s**
Multikulturalni stavovi	3,95	0,53

Konstrukt multikulturalni stavovi mjeren je s 14 tvrdnji. Kako bi smjer svih tvrdnji bio isti 10., 11., 12., 13. i 14. tvrdnja su rekodirane. Tablica 4. predstavlja prikaz deskriptivnih pokazatelja za svaku tvrdnju posebno, dok tablica 5. predstavlja prikaz deskriptivnih pokazatelja za indeks multikuralnih stavova. Indeks multikuralnih stavova predstavlja prosjek vrijednosti na 14 varijabli kojima je mjeren konstrukt multikulturalnih stavova. Prema podatcima vidljivim u tablici 5. ispitanici izražavaju pozitivne stavove prema multikulturalnosti (M=3,95; s=0,53). Deskriptivni pokazatelji prikazani u tablici 4. pokazuju da ispitanici izražavaju najpozitivnije stavove prema 4.tvrdnji „Svaki čovjek ima pravo na vjeroispovjest“ (M=4,8; s=0,46). S ovom se tvrdnjom složilo ili u potpunosti složilo više od 98% ispitanika. Značajnu razinu slaganja studenti su izrazili i na 5. i 8. tvdnji. S 5.tvdnjom „Moja religija nije niti bolja niti lošija od ostalih“ složilo se ili u potpunosti složilo 88,51% ispitanika, dok je svaki

10. ispitanik nesiguran u okviru te tvrdnje. Nejasan stav u okviru 9.tvrdnje „Moja kultura je prožeta s drugim kulturama“ izražava svaki 3. ispitanik dok ih se s tom tvdnjom slaže ili potpunosti slaže 55,17% ispitanika. Najveće neslaganje ispitanici su izrazili kod 10. i 13.tvrdnje koje su negativno orijentirane. Tako se s tvrdnjom „Nacionalno mješoviti brakovi moraju biti nestabilniji od drugih“ slaže ili u potpunosti slaže manje od 5% ispitanika, dok ih je 12,64% nesigurno. Nisku razinu slaganja ispitanici izražavaju i u 13.tvrdnji „Među nacijama se može ostvariti suradnja, ali ne i povjerenje.“ Gotovo 12% ispitanika se slaže s tom tvrdnjom, dok ih je 23,56% nesigurno. Najveća razina slaganja s negativno orijentiranom tvrdnjom izražena je kod 11. tvrdnje „Svaki narod mora imati svoju državu.“ S tom se tvrdnjom slaže ili potpunosti slaže gotovo svaki treći ispitanik, dok ih se 40.8% ne slaže ili u potpunosti ne slaže s tom tvrdnjom, a gotovo 30% ih je nesigurno. Najveći broj studenata nesiguran je kod 14. tvrdnje „Bez vođe je svaki narod kao čovjek bez glave.“ 36,78% ispitanika nema jasno izražen stav spram ove tvrdnje, dok ih se 36,2 ne slaže ili u potpunosti ne slaže a navedenom tvrdnjom, a 27.01% slaže ili u potpunosti slaže.

Tablica 6. Socijalna distaca prema etničkim skupinama

	Bračni odnos	Osobni prijatelj	Neposredni susjed	Suradnik na poslu	Stanovnik u mojoj zemlji	Posjetitelj u mojoj zemlji	Izbaciti iz moje zemlje	M	s
Hrvati	130 (74,71%)	36 (20,69%)	1 (0,57%)	2 (1,15%)	4 (2,3%)	0	1 (0,57%)	1,38	0,88
Makedonci	42 (24,14%)	89 (51,15%)	11 (6,32%)	5 (2,87%)	20 (11,49%)	7 (4,02%)	0	2,39	1,40
Bošnjaci	42 (24,14%)	92 (52,87%)	10 (5,75%)	5 (2,87%)	17 (9,77%)	7 (4,02%)	1 (0,57%)	2,36	1,40
Crnogorci	37 (21,26%)	81 (46,55%)	13 (7,47%)	7 (4,02%)	25 (14,37%)	9 (5,17%)	2 (1,15%)	2,64	1,57
Srbi	38 (21,84%)	78 (44,83%)	9 (5,17%)	7 (4,02%)	22 (12,64%)	15 (8,62%)	5 (2,87%)	2,78	1,75
Slovenci	45 (25,86%)	75 (43,1%)	16 (9,2%)	10 (5,75%)	13 (7,47%)	13 (7,47%)	2 (1,15%)	2,53	1,57
Albanci	23 (13,22%)	75 (43,1%)	20 (11,49%)	2 (1,15%)	28 (16,09%)	20 (11,49%)	6 (3,45%)	3,12	1,79

Romi	13 (7,47%)	55 (31,61%)	13 (7,47%)	7 (4,02%)	45 (25,86%)	21 (12,07%)	20 (11,49%)	3,91	1,95
Englezi	63 (36,21%)	64 (36,78%)	4 (2,3%)	7 (4,02%)	11 (6,32%)	25 (14,37%)	0	2,51	1,78
Sirijske izbjeglice	15 (8,62%)	58 (33,33%)	8 (4,6%)	2 (1,15%)	27 (15,52%)	37 (21,16%)	27 (15,52%)	4,07	2,14

Tablica 7. Prikaz deskriptivnih pokazatelja za indeks socijalna distanca prema etničkim skupinama

	M	**s**
Socijalna distanca prema etničkim skupinama	2,77	1,26

Tablica 6. predstavlja prikaz deskriptivnih pokazatelja socijalne distance prema svakoj etničkoj skupini posebno, dok je u tablici 7. prikazana artimetička sredina i standardna devijacija za indeks socijalna distanca prema etničkim skupinama. Ovaj indeks predstavlja prosječnu socijalnu distancu prema svim etničkim skupinama zajedno. U tom smislu, možemo uočiti da prosječna socijalna distanca prema etničkim skupinama iznosi 2,77, dok je standardna devijacija 1,26. Prema tome se može zaključiti da se ukupna socijalna distanca ispitanika prema etničkim skupinama kreće oko trećeg stupnja „neposredni susjed." Najveću socijalnu distancu studenti izražavaju prema Sirijskim izbjeglicama (M=4,07; s=2,14), Romima (M=3,91; s=1,95) i Albancima (M=3,12; s=1,79). Najbliži odnos koji bi u prosjeku prihvatili sa Sirijskim izbjeglicama i Romima je suradnik na poslu, dok bi Albance prihvatili kao neposredne susjede. Više od 15% ispitanika bi izbacilo Sirijske izbjeglice iz svoje zemlje, dok bi 11,49% ispitanih studenata iz svoje zemlje izbacilo Rome. Bračni odnos sa Sirijskim izbjeglicama prihvaća svega 8,62% ispitanika, s Romima 7,47% ispitanika, dok ih gotovo dvostruko više prihvaća bračni odnos s Albancima (13,22%). Sirijske izbjeglice bi kao osobnog prijatelja prihvatilo 33,33% ispitanika, Rome 31,61% ispitanika i Albance 43,1%. Najmanju socijalnu distancu, kao što je i očekivano, studenti izražavaju prema Hrvatima. Socijalna distanca prema Hrvati za cijeli je stupanj niža od socijalne distance prema svim ostalim etničkim skupinama (M=1,38; s=0,88). Najnižu socijalnu distancu, izuzevši Hrvata, ispitanici iskazuju prema Bošnjacima (M=2,36; s=1,4) i Makedoncima (M=1,39; s=1,4). Dok bi u prosjeku ispitanici s Hrvatima prihvatili bračni odnos, s Bošnjake i Makedonce bi u prosjeku prihvatili kao osobne prijatelje. Više od polovice ispitanika je tako navelo da bi Makedonce i Bošnjake prihvatilo kao osobne prijatelje, dok bi manje od četvrtine ispitanika prihvatilo brak s njima. Zanimljivo je da bi najveći broj

ispitanika, nakon Hrvata, prihvatio bračni odnos s Englezima (36,21%). Najveći broj ispitanika bi Crnogorce, Srbe i Slovence prihvatio kao osobnog prijatelja. Samo je 5 ispitanika navelo da bi Srbe izbacilo iz zemlje, dok bi Crnogorce i Slovence iz zemlje izbacilo svega 2 ispitanika.

Tablica 8. Socijalna distaca prema vjerskim skupinama

	Bračni odnos	Osobni prijatelj	Neposredni susjed	Suradnik na poslu	Stanovnik u mojoj zemlji	Posjetitelj u mojoj zemlji	Izbaciti iz moje zemlje	M	s
Katolici	119 (68,39%)	41 (23,56%)	3 (1,72%)	3 (1,72%)	4 (2,3%)	0	4 (2,3%)	1,55	1,17
Muslimani	29 (16,67%)	99 (56,9%)	9 (5,17%)	5 (2,87%)	14 (8,05%)	11 (6,32%)	7 (4,02%)	2,64	1,64
Židovi	34 (19,54%)	89 (51,15%)	13 (7,47%)	3 (1,72%)	15 (8,62%)	13 (7,47%)	7 (4,02%)	2,67	1,70
Protestanti	45 (25,86%)	84 (48,28%)	11 (6,32%)	5 (2,87%)	19 (10,92%)	10 (5,75%)	0	2,42	1,47
Pravoslavci	43 (24,71%)	91 (52,3%)	9 (5,17%)	5 (2,87%)	17 (9,77%)	8 (4,6%)	1 (0,57%)	2,37	1,43
Hinduisti	30 (17,24%)	81 (46,55%)	12 (6,9%)	7 (4,02%)	24 (13,79%)	16 (9,2%)	4 (2,3%)	2,87	1,72
Budisti	36 (20,69%)	77 (44,25%)	13 (7,47%)	4 (2,3%)	23 (13,22%)	17 (9,77%)	4 (2,3%)	2,82	1,75
Ateisti	67 (38,51%)	77 (44,25%)	8 (4,6%)	4 (2,3%)	12 (6,9%)	4 (2,3%)	2 (1,15%)	2,06	1,34
Mormoni	16 (9,2%)	55 (31,61%)	19 (10,92%)	11 (6,32%)	32 (18,39%)	30 (17,24%)	11 (6,32%)	3,70	1,89
Jehovini svjedoci	9 (5,17%)	45 (25,86%)	24 (13,79%)	10 (5,75%)	38 (21,84%)	24 (13,79%)	24 (13,79%)	4,10	1,91

Tablica 9. Prikaz deskriptivnih pokazatelja za indeks socijalna distanca prema vjerskim skupinama

	M	**s**
Socijalna distanca prema vjerskim skupinama	2,72	1,25

Indeks socijalne distance prema vjerskim skupinama izračunat je na isti način kao i prethodni indeks. Socijalna distanca prema vjerskim skupinama (M=2,72; s=1,25) neznantno je niža od socijalne distance prema etničkim skupinama (M=2,77; s=1,26). Najveći stupanj

socijalne distance ispitanici izražavaju prema Jehovinim svjedocima (M=4,10; s=1,91) i Mormonima (M=3,7; s=1,89). U prosjeku ispitanici Jehovine svjedoke i Mormone prihvaćaju kao suradnike na poslu. Samo bi 5,17% ispitanika prihvatilo Jehovinog svjedoka za bračnog supružnika, dok bi 9,2% ispitanika prihvatilo Mormona u tom svojstvu. Čak 13,79% ispitanika bi izbacilo Jehovine svjedoke iz zemlje, a Mormone 6,32%. Budući se više od 70% ispitanika izjašnjavaju kao katolici sasvim je očekivano je će najmanja socijalna distanca biti izražena prema katolicima (M=1,55; s=1,17). Nakon katolika ispitanici iskazuju najmanju socijalnu distancu prema ateistima (M=2,06; s=1,34). Najveći broj ispitanika bi prihvatio ateiste kao osobne prijatelje (44,25%), dok bi ih 38,41% prihvatilo kao braćnog supružnika. Najveći broj ispitanih studenata prihvatilo bi Muslimane kao osobne prijatelje (56,9%). Više od polovice ispitanika prihvatilo bi prijateljski odnos Židovima i Pravoslavcima. 48,28% ispitanika bi prihvatilo protestante kao osobne prijatelje, dok ih više od jedne četvrtine prihvaća bračni odnos s njima. Zanimljivo je da samo u slučaju protestanata niti jedan ispitanik nije zaokružio kategoriju prema kojoj bi tu skupinu izbacio iz zemlje. U prosjeku bi ispitanici prihvatili Hinduiste (M=2,87; s=1,72) i Budiste (M=2,82, s=1,75) kao osobne prijatelje, dok bračni odnos s Hinduistima prihvaća 17,24% ispitanika, a s Budistima 20,69%.

U ovom je radu postavljeno ukupno 4 hipoteze od kojih svaka ima 2 podhipoteze. U tekstu koji slijedi testirat će se sve hipoteze odgovarajućim statističkim testovima.

1. a) religiozniji ispitanici će iskazivati veću razinu socijalne distance prema etničkim i vjerskim skupinama

Tablica 10. Prikaz Spearmanovog koeficijenta rang korelacije za ispitivanje razlike u razini socijalne distance prema etničkim i vjerskim skupinama s obzirom na religioznost

	Religijska samoidentifikacija
Socijalna distanca prema etničkim skupinama	r = 0,11, p>0,05
Socijalna distanca prema vjerskim skupinama	r = 0,01, p> 0,05

b) Religizniji ispitanici će imati negativnije multikulturalne stavove od ispitanika koji su manje religiozni.

Tablica 11. Prikaz Anove za ispitivanje postojanja razlike u multikulturalnim stavovima s obzirom na religioznost

Samoidentifikacija	Multikulturalni stavovi M	s	F	p
Nereligiozan	3,99	0,54		
Ravnodušan/neodlučan	4,02	0,47	1,14	0,32
Religiozan	3,88	0,55		

Zbog nepravilne raspodjele podataka prva podhipoteza testirana je Spearmanovim koeficijentom rang korelacije, dok je druga podhipoteza testirana statističkom analizom ANOVE. Podatci dobiveni testiranje spomenutih statističkih analiza pokazuju da religioznost nije značajan prediktor stavova o multikulturalnosti te socijalne distance prema etničkim i vjerskim skupinama. Podatci navedeni u tablici 10. za socijalnu distancu prema etničkim skupinama ($r=-0,11$, $p<0,05$) i socijalnu distancu prema vjerskim skupinama ($r=0,01$; $p>0,05$) ukazuju na nepostojanje statistički značajne razlike u razini socijalne distance prema etničkim i vjerskim skupinama s obzirom na religioznost ispitanika. Prema pokazateljima provedbe ANOVE (tablica 11.) ne postoji statistički značajna razlika u stavovima o multikulturalnosti s obzirom na religiznost ispitanika. Prema tome, prva se hipoteza opovrgava u okviru svih spomenutih zavisnih varijabli.

2. a) Ispitanici koji dolaze iz južnog hrvatskog primorja će iskazati veću razinu socijalne distance prema etničkim i vjerskim skupinama u odnosu na druge regije.

Tablica 12. Prikaz Spearmanovog koeficijenta rang korelacije za ispitivanje razlike u razini socijalne distance prema etničkim i vjerskim skupinama s obzirom na regiju

	Regija
Socijalna distanca prema etničkim skupinama	$r = 0,14$, $p>0,05$
Socijalna distanca prema vjerskim skupinama	$r = 0,17$, $p<0,05$

b) Ispitanici koji dolaze iz južnog hrvatskog primorja će imati negativnije multukulturalne stavove u odnosu na druge regije.

Tablica 13. Prikaz t-testa za ispitivanje razlike u multikulturnim stavovima s obzirom na regiju

Regija	Multikulturalni stavovi M	s	T	p
Južno hrvatsko primorje	3,9	0,54	1,46	0,77
Ostale regije	4,01	0,52		

U slučaju 2. hipoteze, prva podhipoteza testirana je Spearmanoovim koefijentom rang korelacije, dok je za testiranje druge podhipoteze korišten t-test. Regija se pokazala kao statistički značajan prediktor samo u slučaju socijalne distance prema vjerskim skupinama. Razina rizika manja od 5% (tablica 12.) ukazuje na postojanje statistički značajne razlike u razini socijalne dostance prema vjerskim skupinama s obzirom na regiju. Povezanost između spomenutih varijabli je pozitivna i neznatna na što ukazuje r=0,17. Unatoč tome, sukladno spomenutim pokazateljima može s potvrditi postavljena hipoteza prema kojoj će ispitanici koji dolaze iz Južnog hrvatkog primorja iskazati veću razinu socijalne distance prema vjerskim skupinama u odnosu na druge regije. Prema podatcima prikazanim u tablici 12. (r=0,14; p>0,05) ne postoji statistički značajna razlika u razinu socijalne distance prema etničkim skupinama s obzirom na regiju iz koje studenti dolaze. Podatci prikazani u tablici 13. (t=1,46; p>0,05) ukazuju na nepostojanje statistički značajne razlike u multikulturnim stavovima između Južnog hrvatskog primorja i ostalih regija.

3.a) ispitanici koji pohađaju diplomske studije će pokazati manju socijalnu distancu prema pripadnicima etničkih i vjerskih skupina

Tablica 14. Prikaz Spearmanovog koeficijenta rang korelacije za ispitivanje razlike u razini socijalne distance prema etničkim i vjerskim skupinama s obzirom na razinu studija

	Razina studija
Socijalna distanca prema etničkim skupinama	r = -0,08, p>0,05

Socijalna distanca prema vjerskim skupinama	r = -0,06 p>0,05

b) Ispitanici koji pohađaju preddiplomske studije će imati negativnije multukulturalne stavove

Tablica 15. Prikaz t-testa za ispitivanje razlike u multikulturnim stavovima s obzirom na regiju

Razina studia	Multikulturalni stavovi M	s	t	p
Preddiplomski studij	3,95	0,49	-0,09	0,93
Diplomski studij	3,96	0,65		

Treća hipoteza je testirana istim statističkim analizama kao i prethodna. Varijabla razina studija nije se pokazala kao statistički značajan prediktor niti za jednu od tri navedene nezavisne varijable. Podatci prikazani u tablicama 14. i 15. ukazuju kako ne postoji statistički značajna razlika u stavovima o multikulturalnosti te socijalnoj distanci prema vjerskim i etničkim skupinama između studenata koji studiraju na diplomskoj razini studija i onih na preddiplomskoj razini studija.

4. a) ispitanici koji su se opredjelili za desnu političku opciju će iskazati veću socijalnu distancu prema etničkim i vjerskim manjinama

Tablica 16. Prikaz Spearmanovog koeficijenta rang korelacije za ispitivanje razlike u razini socijalne distance prema etničkim i vjerskim skupinama s obzirom na razinu studija

	Politička orijentacija
Socijalna distanca prema etničkim skupinama	r = 0,06, p>0,05
Socijalna distanca prema vjerskim skupinama	r = 0,04 p>0,05

b) Ispitanici koji su se opredjelili za lijevu političku opciju iskazivat će pozitivnije multikulturalne stavove.

Tablica 17. Prikaz Anove za ispitivanje postojanja razlike u multikulturalnim stavovima s obzirom na političku orijentaciju

Politička orijentacija	Multikulturalni stavovi M	s	F	p
Lijevo	4,21	0,48		
Centar	3,82	0,53	11,94	0,00
Desno	3,48	0,62		
Ne znam	3,99	0,43		

Kako je vidljivo iz tablica 16. i 17. politička orijentacija ispitanika pokazala se kao značajan indikator u stavovima prema multikulturalnosti. Razina rizika manja je od 5% i prema tome se može potvrditi da postoji statistički značajna razlika u multikulturalnim stavovima s obzirom na političku orijentaciju. Levene test nije značajan (F=0,88, p=0,45) pa su prema tome varijance homogene. S obzirom na homogenost varijanci, odabran je scheffe test za utvrđivanje grupa između kojih postoji značajna razlika. Prema tome, ispitanici koji su lijevo orijentirani iskazuju pozitivnije stavove od onih ispitanika koji se izjašnjavaju kao centar ili desno orijentirani. Ovaj navod potvrđuje postavljenu drugu podhipotezu. Također, neodlučni ispitanici iskazuju pozitivnije stavove od onih ispitanika koji su desno orijentirani. Prema podatcima navedenim u tablici 16. može se uočiti da ne postoji statistički značajna razlika u socijalnoj distanci prema vjerskim i etničkim skupinama s obzirom na političku orijentaciju.
Provedbom statističkih testova utvrđeno je da su se od svih navedenih nezavisnih varijabli, samo se regija pokazala statistički značajnim prediktorom socijalne distance prema vjerskim skupinama, a politička orijentacija statistički značajnim prediktorom stavova o multukulturalnosti.

9. Rasprava

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati multikulturalne stavove i socijalnu distancu studenata Sveučilišta u Zadru prema etničkim manjinama te utjecaj određenih sociodemografskih varijabli na te stavove i odnose. Postavljene su četiri hipoteze s kojima se htjelo utvrditi da li religioznost, regija, razina studija ili politička opredjeljenost imaju ikakav utjecaj na stavove i odnose ispitanika prema etničkim manjinama.

Pokazalo se kako studenti izražavaju pozitivne mutlikulturalne stavove te kako najviše vjeruju kako svatko ima pravo na vjeroispovjest. Na negativne multikulturalne stavove su reagirali ne slaganjem i time potvrdili kako posjeduju pozitivne stavove u pogledu multikulturalističkih ideja. Socijalna distanca prema etničkim skupinama je također pozitivna. Studenti su uglavnom neutralni prema ostalim etničkim skupinama ali njihovi odnosi uglavnom ne sežu prema negativim česticama instrumenta. Pokazalo se kako je najmanja socijalna distanca prema Hrvatima ali je to bilo i očekivano. Kod odnosa prema vjerskim skupinama se pokazalo kako studenti imaju još manju distanciranost prema pripadnicima različitih vjerskih skupina nego etničkih skupina. Najveća socijalna distanca je prema Jehovinim svjedocima i Mormonima dok je najmanja prema Katolicima i Ateistima. Muslimani su uglavnom prihvaćeni kao osobni prijatelji kao i Židovi i Pravoslavci.

Prvom hipotezom se pretpostavljalo kako religiozni ispitanici imaju veću socijalnu distancu prema etničkim manjinama te da uz to imaju negativnije multikulturalne stavove od ispitanika koji su se izjasnili kao manje religiozni. Razina religioznosti je danas veća nego za vrijeme komunizma, a u tom procesu Republika Hrvatska nije iznimka nego se unutar hrvatskog društva bilježi značajan porast religioznosti. Smatra se kako religioznost može biti indikator političkih, socijalnih i vrijednosnih orijentacija. Religioznost se također povezuje sa povećanom netolerancijom prema etničkim manjinama (Sekulić, 2006).Prema tome je formirana prva hipoteza unutar koje su postavljene navedene podhipoteze. Statistička obrada prikupljenih podataka je pokazala kako religioznost ipak nije značajan faktor za formiranje stavova o multikulturalnosti ali ni socijalne distance prema etničkim i vjerskim skupinama. Spearmanov koeficijent rang korelacije i ANOVA nisu pokazali statistički značajnu razliku u multikulturalnim stavovima i socijalnoj distanci između religioznih i nereligioznih ispitanika. Prema dobivenim podatcima prva hipoteza nije potvrđena. Prema Sekuliću (2006) religioznost ima neovisnu poziciju i prema tome ne mora biti u korelaciji sa drugim vrijednosnim orijentacijama. Jedan primjer su postkomunističke zemlje u kojima dolazi do rasta religioznosti

ali s druge strane dolazi do demokratizacije i modernizacije. Religioznost nije u pravilu povezana sa negativnim stavovima i većom socijalnom distancom.

Drugom hipotezom se pretpostavljalo kako će ispitanici koji dolaze iz južnijih krajeva Hrvatske iskazati veću razinu socijalne distance te da će imati negativnije multikulturalne stavove od ispitanika iz sjevernijih krajeva. Prema prikupljenim podatcima se utvrdilo kako je najviše ispitanika upravo iz južnih krajeva pa se na temelju tog saznanja formiralo dvije odvojene kategorije. Ispitanici iz južnih krajeva su činili jednu kategoriju dok su svi ostali ispitanici činili drugu. Regije predstavljaju socijalni i društveni kontekst iz kojeg pojedinci dolaze. Socijalni kontekst se smatra jednim od najvažnih faktora nastanka i promjene međuetničkih stavova pa je prema tome pretpostavljena i hipoteza pod rednim brojem 2. Istraživanje provedeno na području Vukovara i Istre je pokazalo kako postoji značajna razlika u multikulturalnim stavovima i odnosu prema asimilaciji manjina između ta dva područja ispitivanja. Naime, podatci su se pokazali pozitivniji u Istri nego je to bio slučaj u Vukovaru što se da pripisati socijalnom kontekstu unutar kojeg stanovnici žive (Jelić i sur., 2014). Obradom podataka dobivenih ovim istraživanjem, pomoću Spermanovog koeficijenta rang korelacije i statističkog t-testa, se pokazalo kako je regija (socijalni kontekst) statistički značajan prediktor po pitanju socijalne distance prema vjerskim skupinama. Pokazalo se kako ispitanici iz južnih krajeva imaju veću socijalnu distancu prema vjerskim skupinama nego ispitanici iz ostalih regija. Po pitanju multikulturalnih stavova i socijalne distance prema etničkim manjinama se pokazalo kako nema statistički značajne razlike između ispitanika s obzirom na regiju iz koje dolaze.

Prema trećoj hipotezi se pretpostavljalo kako će ispitanici koji pohađaju diplomske studije pokazati manju socijalnu distancu prema etničkim i vjerskim skupinama dok će ispitanici koji pohađaju preddiplomske studije imati negativnije multikulturalne stavove. Sadržaji školskog kurikuluma se postavljaju kao bitan faktor u razvoju stavova prema ljudima iz drugih kultura. Važnost kurikuluma kao faktora određuje i pokrivenost pitanja vezanih za rasizam i diskriminaciju koji dodatno mogu utjecati na stavove i odnose. U visokom školstvu može doći i do osobnog kontakta sa pripadnicima drugih kultura zbog raznih programa studentske razmjene (Mrnjaus, 2013). Odgojno-obrazovni sustav se smatra kao „ideološki aparat države“, kao jedan mikrosvijet koji predstavlja društvo u kojem se nalazi. Škola prenosi kulturni kapital i na svakoj novoj razini se povećava. Što više kulturnog kapitala pojedinac preuzme ostvariti će veći uspjeh u odgojno-obrazovnom sustavu (Čačić-Kumpes, 1991). Hrvatska bi se mogla smatrati jednom od najmultikulturalnijih zemalja u Europi i time daje do

znanja da je društvo koje promovira multikulturalizam kao pozitivan pojam. Prenošenjem kulturnog kapitala na nove članove društva putem odgojno-obrazovnog sustava ona prenosi i ideje tolerancije i prihvaćanja različitosti osuđujući dikriminaciju. Zbog toga se pretpostavlja kako će pojedinci na svakom novom stupnju unutar obrazovnog sustava biti tolerantniji i otvoreniji prema različitostima. Pokazalo se kako razina studija ipak nije značajan prediktor multikulturalnih stavova ali ni socijalne distance. Spearmanov koeficijent rang korelacije i statistički t-test su pokazali kako nema statistički značajne razlike u multikulturalnim stavovima, a ni odnosima prema etničkim i vjerskim skupinama između studenata na diplomskoj i onih na preddiplomskoj razini studija.

Studenti mogu predstavljati manjkavost u odnosu na opću populaciju. Odstupaju od populacijskih vrijednosti jer imaju veće kognitivne sposobnosti ali manje izgrađenu samosvijest te se često pokoravaju autoritetu. Njihovi stavovi i odnosi prema drugima mogu imati povezanosti sa studijem koji pohađaju. Statističkom obradom rezultata sa obzirom na vrstu studija, a ne razinu, bi se možda došlo do razlika između humanističkih, društvenih i kombiniranih studija (Mrnjaus, 2013), što bi se moglo iskoristiti za nekakvo novo istraživanje.

Naposlijetku, četvrtom hipotezom se pretpostavljalo kako će ispitanici koji su se opredjelili za desnu političku opciju pokazati veću socijalnu distancu prema etničkim i vjerskim manjinama dok će ispitanici koji su se opredjelili za lijevu političku opciju imati pozitivnije multikulturalne stavove. Obrada podataka je pokazala kako je politička orijentacija ispitanika značajan faktor po pitanju multikulturalnih stavova te postoji statistički značajna razlika u multikulturalnim stavovima između ispitanika. Ispitanici koji su se izjasnili za lijevu političku opciju su iskazali pozitivnije multikulturalne stavove od ispitanika koji su se opredjelili za desnu političku opciju. Također se pokazalo kako i oni ispitanici koji su se opredjelili za centar imaju pozitivnije multikulturalne stavove od ispitanika koji su se opredjelili za desnu političku opciju. Međutim, rezultati su pokazali kako nema statistički značajne razlike po pitanju socijalne distance prema etničkim i vjerskim skupinama s obzirom na političku orijentaciju. Time se da zaključiti kako je samo pod hipoteza potvrđena dok je glavna hipoteza opovrgnuta. Ipak, smatra se kako je sama dihotomija lijevo-desno, u smislu ispitivanja političkih stavova, jednodimenzionalan pristup koji ima niz nedostataka. Kategorije lijevo-desno su relativne i vezane za trenutačnu političku situaciju (Rimac, 1998).

10. Zaključak

Kultura predstavlja jedan od najsloženijih koncepata ljudskog stvaranja. Njome se ljudska civilizacija izdiže iznad svih ostalih bića na planetu i napreduje brže u svakom aspektu života. S druge strane, kultura može biti i kamen spoticanja ako ljudi formiraju društvenu stvarnost na takav način. Prihvaćanje kulturne različitost je pozitivan primjer društvenog ponašanja i omogućuje razvoj velikog broja različitih perspektiva i mogućnosti za svakog pojedinca koji je spreman prihvatiti činjenicu kako njegova kultura nije jedina koja postoji. Razvoj bi trebao biti proces koji ima višestruke smjerove kako bi se ostvario puni potencijal ljudske civilizacije, kroz višestruke kulturne perspektive i kroz suradnju između kultura.

U ovom radu su se istraživali multikulturalni stavovi i socijalna distanca studenata sa Sveučilišta u Zadru prema manjinama. Pomoću anketnog upitnika se ispitalo 175 studenata sa različitih studijskih odjela koji su anketni upitnik rješavali preko društvenih mreža ili direktnim putem na Sveučilištu u Zadru.

Obradom dobivenih podataka se došlo do rezultata koji su pokazali kako studenti na Sveučilištu u Zadru izražavaju pozitivne multikulturalne stavove od kojih se najviše ističe stav kako svaki čovjek ima pravo na vjeroispovjest. Što se distanciranosti tiče, podatci su pokazali kako je socijalna distanca studenata osrednja i kako njihov odnos prema manjinama nije ekstreman ni u kojem pogledu već je neutralan. Isto vrijedi i za odnose prema vjerskim zajednicama kod kojih se također pokazala neutralnost odnosa u cjelini dok je bilo određenih odstupanja u smislu djelomične negativnosti prema Jehovinim svjedocima. Ovim istraživanjem je također utvrđeno kako religioznost nije predstavljala nikakav indikator u odnosima prema manjinama niti je faktor zauzimanja loših ili pozitivnih multikulturalnih stavova. Jednako se pokazalo i za razinu studija koja također nije pokazala nikakve značajnije statističke razlike po pitanju multikulturalnih stavova i odnosa prema manjinama. Regija iz koje studenti dolaze se pokazala kao statistički značajan prediktor samo kod socijalne distance studenata prema vjerskim skupinama dok kod multikulturalnih stavova i odnosa prema etničkim manjinama nije bilo nikakve posebne razlike s obzirom na regiju. Politička opredjeljenost se pokazala kao važan indikator multikultralnih stavova ali u slučaju socijalne distance je ostala relativno neutralan faktor. Može se zaključiti kako studenti posjeduju pozitivne multikulturalne stavove dok su njihovi odnosi prema drugi etničkim i vjerskim skupinama generalno neutralni. Podatci koji su dobiveni nisu bili očekivani s obzirom na hipoteze. S obzirom na malen broj ispitanika koji su

sudjelovali u istraživanju, postoji mogućnost da bi rezultati bili drugačiji kada bi se istraživanje provelo sa većim brojem ispitanika.

Ovo istraživanje se ipak treba uzeti sa dozom rezerve jer je značajno manjeg opsega od drugih istraživanja na ovome polju (N=174). Uzorak ispitanika ipak nije reprezentativan studentskoj populaciji na Sveučilištu u Zadru. Ipak valja napomenuti kako dobiveni podatci i rezultati mogu poslužiti kao polazna točka za neka druga istraživanja na ovome polju koja bi koristila veću bazu podataka i po mogućnosti sa reprezentativnim uzorkom ispitanika.

11. **Literatura**

1. Car, S.,Kolak, A., Markić, I., (2014.) Stavovi učenika o nastavnom procesu i multikulturalnim školama-socijalni aspekt, Pedagogijska istraživanja, 11, (2): 247-259.

2. Cifrić, I., (2008.), *Imperij ili zajednica? Homogenizacija i raznolikost kultura u kontekstu globalizacije i identiteta*, Društvena istraživanja, 17, (4-5): 773-797.

3. Cifrić, I., (2007.), *Raznolikost kultura kao vrijednost,* Socijalna ekologija, 16, (2-3): 185-214.

4. Čačić-Kumpes, J., (1991.), *Obrazovanje i etničke manjine*, Migracijske i etničke teme, 7, (3-4): 305-318.

5. Čačić-Kumpes, J. (2004.), *Politike reguliranja kulturne i etničke različitosti: o pojmovima i njihovoj upotrebi*, Migracijske i etničke teme, 20, (2-3): 143-159

6. Čačić-Kumpes, J., Kumpes, J., (2005.), *Etničke manjine:elementi definiranja i hijerarhizacija prava na razliku*, Migracijske i etničke teme, 21, (3): 173-186.

7. Gregurović, S., (2016), *Multikulturalizam u europskom kontekstu: desezi i nesuglasja,* Migracijske i etničke teme, 32, (3): 353-374.

8. Hećimović, G., Brajović, S., Ilin, K., (2010.), *Socijalna distanca građana Hrvatske prema narodima s područja bivše Jugoslavije s obzirom na vrijeme i neka socio-demografska obilježja,* Suvremena psihologija, 13, (1): 137-154.

9. Jelić, M., Čorkalo-Biruški, D., Ajduković, D. (2013.), *Ideološki stavovi većinske grupe u dvije višeetničke sredine,* Zagreb, Revija za socijalnu politiku, 1, 19-41.

10. Kellner, D. (2002.), *Cultural Studies, Multiculturalism, and Media Culture*, A cultural studies approach, London, (1), 9-10 .

11. Klinar, P. (1986.), *Sociološki vidiki multikulturalizma,* Ljubljana, Migracijske teme, 2, 73-84,

12. Kymlicka, W. (2003.), *Multikulturalno građanstvo,* Zagreb, Jesenski i Turk

13. Mesić, M., (2006.) *Multikulturalizam- društveni i teorijski izazovi*, Školska knjiga, Zagreb

14. Mesić, M., (2007.), *Pojam kulture u raspravama o multikulturalizmu*, Nova croatica, 1, (1): 159-184.

15. Mesić, M., (2010.) *Multikulturalizam u Njemačkoj*, Migracijske i etničke teme , 26, 3:243-262

16. Mesić, M., Bagić, D. (2011.), *Stavovi hrvatskih građana prema kulturnim različitostima,* Migracijske i etničke teme, 27, (1): 7-38

17. Mrnjaus, K., (2013.), *Interkulturalnost u praksi- socijalna distanca prema „drugačijima“*, Pedagogijska istraživanja, 10, (2): 309-325

18. Parekh, B., (2008.) *Nova politika identiteta*, Politička kultura, Zagreb
19. Puzić, S., (2005.), *Multikulturalizam i izazovi posttradicionalne pluralizacije*, Politička misao, 41, (4): 59-71.
20. Rimac, I., (1998.), *Strukturiranost ideoloških opredjeljenja građana*, BS, 68, (4): 655-662.
21. Sekulić, D., Šporer, Ž., (2006.), *Religioznost kao prediktor vrijednosnih orijentacija*, Revija za sociologiju, 37, (1-2):1-19.
22. Sršen, A., Bogeljić, M. (2014.), *Multikulturalizam u Europi danas- novi rascjepi granica identiteta i prava*, Međunarodne studije,14, (1): 103-118.
23. Stojanović, A., (2008.), *Utjecaj multikulturalnog odgoja na vrijednosne orijentacije učenika*, Pedagogijska istraživanja, 5, (2): 209-217
24. Šram Z. (2008.) „Etnocentrizam, autoritarne tendencije i religioznost: relacije na uzorku zagrebačkih studenata“ *Migracijske i etničke teme* 24, 1-2: 44-66

Dokumenti:

1. Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina 2002 http://www.zakon.hr/z/295/Ustavni-zakon-o-pravima-nacionalnih-manjina (10.04.2017.)

12.Prilozi

Poštovani/e

Pred Vama se nalazi upitnik koji provodi student odjela za Sociologiju u svrhu istraživanja koje je u sklopu njegova diplomskoga rada. Vaše sudjelovanje u ovom istraživanju je isključivo dobrovoljno i anonimno. Svi podatci koji se ovim putem prikupe će se koristiti isključivo u svrhu znanstvenog istraživanja. Molimo Vas da ispunite slijedeća pitanja iskreno te da pažljivo pročitate pitanja i ponuđene odgovore prije ispunjavanja.

1. **Spol** (zaokruži):

a) muško b) žensko

2. **Upišite svoju dob na praznu crtu**: _____

3. **Navedite na praznu crtu koje studijski/e smjer/smjerove pohađate**:

_____

4. **Godina studija** (zaokruži):

a) 1. godina preddiplomskog studija b) 2. godina preddiplomskog studija

c) 3. godina preddiplomskog studija d) 1. godina diplomskog studija

e) 2. godina diplomskog studija

5**. U kojoj regiji ste proveli većinu svoga života?** (zaokruži):

a) Istočna Hrvatska (Slavonija, Baranja, Srijem)

b) Središnja Hrvatska (Hrvatsko zagorje, Međimurje, Pokuplje, Banovina)

c) Sjeverno hrvatsko primorje (Istra i Kvarner)

d) Gorska Hrvatska (Gorski Kotar i Lika)

e) Južno hrvatsko primorje (Dalmacija)

f) Ostalo (navedite na praznu crtu)_____

6. **Naziv županije u kojoj živite (stalno prebivalište; upisati na praznu crtu)**:

_____

7. **Broj stanovnika mjesta u kojem ste proveli većinu svog života** (zaokruži):

a) do 2 000

b) od 2 001 do 5 000

c) od 5 001 do 10 000

d) od 10 001 do 20 000

e) od 20 001 do 50 000

f) od 50 001 do 100 000

g) od 100 001 do 500 000

h) više od 500 000

8. **Koja je vaša završena srednja škola?** (zaokruži):

1.) strukovna škola
2.) umjetnička škola
3.) gimnazija

4.) ostalo (napišite na praznu crtu): _____

9. **Procjenite imovinsko stanje Vaše obitelji** (zaokruži):

1.) Puno lošije od većine drugih 2.) Nešto lošije od većine drugih. 3.) Ni bolje ni lošije od većine drugih 4.) Nešto bolje od većine drugih 5.) Puno bolje od većine drugih

10**. U politici se često govori o „lijevici" i „desnici". Gdje biste se Vi smjestili po svojim uvjerenjima?** (zaokruži):

1. lijevo 2. centar 3.desno 4. ne znam

11. Slijedeća pitanja se odnose na Vaše multikulturalne stavove. Pažljivo pročitajte slijedeće tvrdnje te iskreno zaokružite u kojoj mjeri se sa njima slažete ili ne slažete.

	uopće se ne slažem	ne slažem se	niti se slažem niti se ne slažem	slažem se	u potpunosti se slažem
1. Nacionalne manjine obogaćuju kulturu države u kojoj se nalaze.	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**

2. Ljudi drugačije kulturne pozadine od moje imaju jednaka prava kao i svi ostali stanovnici u Hrvatskoj.	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
3. Država se treba brinuti o pravima nacionalnih manjina.	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
4. Svaki čovjek ima pravo na vjeroispovijest.	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
5.. Moja religija nije niti bolja niti lošija od ostalih.	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
6. Pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo na isticanje svojih kulturoloških simbola.	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
7. Mješanjem kultura se ojačava društvena prisnost.	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
8.					

Pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo na očuvanje svog nacionalnog identiteta	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
9. Moja kultura je prožeta sa drugim kulturama.	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
10. Nacionalno mješoviti brakovi moraju biti nestabilniji od drugih.	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
11. Svaki narod mora imati svoju državu.	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
12. Čovjek se može osjećati sasvim siguran samo kad živi u sredini gdje je većina pripadnika njegova naroda.	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
13. Među nacijama se može ostvariti suradnja, ali ne i povjerenje.	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
14. Bez vođe je svaki narod kao čovjek bez glave.	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**

12. U slijedećoj tablici su navedene različite skupine ljudi te mogući odnosi sa pripadnicima svake od tih skupina. Molimo vas da zaokružite samo jedan broj za svaku od pojedinih skupina, a da taj broj predstavlja odnos koji biste prihvatili sa pripadnikom/com određene skupine:

	Bračni odnos	Osobni prijatelj	Neposredni susjed	Suradnik na poslu	Stanovnik u mojoj zemlji	Posjetitelj u mojoj zemlji	Izbaciti iz moje zemlje
1) Hrvati	1	2	3	4	5	6	7
2) Makedonci	1	2	3	4	5	6	7
3) Bošnjaci	1	2	3	4	5	6	7
4) Crnogorci	1	2	3	4	5	6	7
5) Srbi	1	2	3	4	5	6	7
6) Slovenci	1	2	3	4	5	6	7
7) Albanci	1	2	3	4	5	6	7
8) Romi	1	2	3	4	5	6	7
9) Englezi	1	2	3	4	5	6	7
10) Sirijske izbjeglice	1	2	3	4	5	6	7

13. U slijedećoj tablici su navedene različite skupine ljudi prema vjeroispovjesti te mogući odnosi sa pripadnicima svake od tih skupina. Molimo Vas da zaokružite samo jedan broj za svaku od pojedinih skupina, a da taj broj predstavlja odnos koji biste prihvatili sa pripadnikom/com određene skupine:

	Bračni odnos	Osobni prijatelj	Neposredni susjed	Suradnik na poslu	Stanovnik u mojoj zemlji	Posjetitelj u mojoj zemlji	Izbaciti iz moje zemlje
1) Katolici	1	2	3	4	5	6	7
2) Muslimani	1	2	3	4	5	6	7
3) Židovi	1	2	3	4	5	6	7
4) Protestanti	1	2	3	4	5	6	7
5) Pravoslavci	1	2	3	4	5	6	7

	Bračni odnos	Osobni prijatelj	Neposredni susjed	Suradnik na poslu	Stanovnik u mojoj zemlji	Posjetitelj u mojoj zemlji	Izbaciti iz moje zemlje
6) Hinduisti	1	2	3	4	5	6	7
7) Budisti	1	2	3	4	5	6	7
8) Ateisti	1	2	3	4	5	6	7
9) Mormoni	1	2	3	4	5	6	7
10) Jehvinovi svjedoci	1	2	3	4	5	6	7

14. Kada bi Vas netko upitao o Vašem odnosu prema religiji, gdje biste sami sebe svrstali? (zaokružiti jedan odgovor)

1. Nisam religiozan i protivnik sam religije
2. Nisam religiozan iako nemam ništa protiv religije
3. Prema religiji sam ravnodušan
4. Dosta razmišljam o tome ali nisam siguran da li vjerujem ili ne
5. Religiozan sam ali ne prihvaćam sve što vjera uči
6. Uvjereni sam vjernik i prihvaćam sve što vjera uči.

15. Kojoj vjeroispovijesti pripadate Vi i Vaši roditelji (upišite X u odabrana polja):

	P8_1 Osobno	P8_2 Majka	P8_3 Otac
1) katolička			
2) pravoslavna			
3) muslimanska			
4) neka druga (*upišite koja*)			
5) nijedna			

.